

ANKARA'DAKİ İRANLI DÜZENLİ GÖÇMENLERİN FARKLI SERMAYELERİ VE “DÜZENLİ” KALMA STRATEJİLERİ¹

DIFFERENT CAPITALS OF DOCUMENTED IRANIANS IN ANKARA AND THEIR STRATEGIES TO REMAIN “DOCUMENTED”

YASEMİN AKİS KALAYLIOĞLU*

ÖZET

Bu makale Türkiye'ye düzenli göç kapsamında gelen İranlı göçmenlerin ülkeye yerleşme deneyimlerine, bu süreçte yasal düzenlemeler nedeniyle karşılaştıkları sıkıntılara ve bunları aşmak için geliştirdikleri stratejilere odaklanmaktadır. İranlı göçmenler eğitim ve çalışma amacıyla ülkeye gelen en kalabalık gruplardan birini oluşturmaktadır; dolayısıyla bu çalışmada İranlı öğrenciler ve yerleşik İranlılar olmak üzere iki grupla görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler göstermiştir ki İranlı göçmenler özellikle eğitim aşamasından çalışma yaşantısına geçtikleri dönemde çeşitli zorluklarla karşılaşmakta ve gerekli koşulları karşılasalar dahi çoğu zaman ilk çalışma izni başvurularına olumlu yanıt alamamaktadırlar. Bu da, aynı zamanda yüksek vasıflı olarak nitelendirilebilecek olan İranlı göçmenleri, ülkedeki “yasal” veya “düzenli” kalışlarını uzatabilmek için çeşitli stratejiler geliştirmeye itmektedir. Düzenli İranlıların tüm bu strateji ve kararları farklı sermaye birikimlerinden de (Bourdieu'cu anlamda) etkilenmektedir. Buradan hareketle yerleşik İranlılar için bu stratejilerin başında ekonomik sermayeye ek olarak toplumsal sermaye, yani ülke içinde edindikleri önemli toplumsal ağlar ve tanıdıklar aracılığıyla yasal engelleri aşmak gelir. Öte yandan İranlı öğrenciler, Türkiye'ye yerleşme sürecine ilişkin yasal zorlukları öğrendikten sonra, kendi ülkelerinde edindikleri toplumsal sermaye bilgisine dayanarak Batı ülkelerine göç etmeyi planlarlar. Sonuç itibarıyla, yasal düzenlemenin pratikte ortaya çıkardığı bu gibi zorluklar nedeniyle Türkiye'nin son dönem yüksek vasıflı dış

¹ Makale gönderim tarihi/Received on: 26 Ekim 2015/October 26, 2015

Makale kabul tarihi/Accepted on: 3 Haziran 2016/ June 3, 2016

* Arş. Gör. Dr. ODTÜ Sosyoloji Bölümü Üniversiteler Mahallesi, Dumlupınar Bulvarı No:1 06800 Çankaya, Ankara. yaseminakis@gmail.com

göçe açılım hedefleri darbe almaktadır. Burada yer alan görüşmeler 2012-2013 yıllarında yapıldığı için, Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun düzenli göçmenlerin ülkeye yerleşme deneyimleri üzerindeki etkilerini yansıtmamaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Düzenli göçmenler, İranlılar, Bourdieu, Strateji

ABSTRACT

This article focuses on the settlement experiences of documented Iranian migrants in Ankara and their encountered difficulties throughout the process due to legal implementations as well as strategies to overcome them. To investigate this, two groups of interviews, one with students and one with settled, were conducted with Iranians which is one of the biggest documented migrant groups who come to Turkey either to work or study. Interviews have indicated that documented Iranians face difficulties especially during their transition from educational to working life and even if they fulfil the requirements, their first applications to work permits are mostly rejected. This process push documented Iranians, who can also be considered as high skilled migrants, to find new strategies as to extend their "legal" and "documented" stay in Turkey. Besides, all the mentioned strategies of documented Iranians are influenced by accumulation of different capitals (in Bourdieusian terms). In this respect, first of all, settled Iranians develop strategies mostly relying on both economic and social capitals as to overcome the legislative difficulties. Secondly, after learning these legislative difficulties, Iranian students make plans to migrate to Western countries via education. Hence several problems as such damage Turkey's last couple of year's target regarding the call for highly skilled international migration towards the country. As a consequence, one of the recent targets of Turkey about high skilled migration take a major blow due to the insufficient implementation of Turkey's legislative regulations. Last but not least, since the interviews of this research were conducted in 2012-2013, these experiences of documented Iranians do not reflect the legislative changes after the new Law on Foreigners and International Protection implemented in April 2014.

KEYWORDS: Regular migrants, Iranians, Bourdieu, Strategy

GİRİŞ

Türkiye'nin sadece göç veren değil, aynı zamanda göç alan bir ülke olması durumu, özellikle son yıllarda kendi ülkelerindeki iç savaş nedeniyle

Türkiye'ye kitleler halinde giriş yapmak durumunda kalan Suriyeliler sonrasında daha da görünürlük kazansa da, aslında çok daha eski yıllara dayanmaktadır. Üstelik Türkiye'ye yönelik uluslararası göç sadece sığınma başvurularını değil, aynı zamanda "düzenli göç" veya "kâğıtlı göç" olarak adlandırılan, resmi izin ve başvurularla ilerleyen göç süreçlerini de kapsar. Bu makale, Türkiye'ye doğru gerçekleşen uluslararası göçün daha az dikkat çeken düzenli göç ayağına odaklanacaktır. Düzenli göç, evlilik yoluyla, eğitim üzerinden veya iş amacıyla kısa süreli izinlerle ülkeye gelenleri kapsadığı gibi, uzun süreli yaşamak amacıyla ülkeye gelen göçmenleri veya başta kısa süreli gelse de sonradan kalmaya karar verenleri kapsamaktadır. Öğrenci olarak gelip daha sonra iş bularak ülkede kalmaya devam etmek, bu son kategoriye verilebilecek en yaygın ve bilinen örneklerdendir. Aile birleşimi dışında, eğitim veya çalışma amacıyla gerçekleşen uluslararası düzenli göç aynı zamanda yüksek vasıflı göç olarak da isimlendirilmektedir çünkü göçmenler göç ettikleri ülkenin eğitim ve ekonomisine de katkıda buldukları için uluslararası göçün istenen ve hatta desteklenen tarafını oluştururlar. Ancak bu süreçte uluslararası göçmenleri bekleyen en zorlu mücadelelerden biri, eğitimlerini tamamladıktan sonra emek piyasasına geçişleri sırasında yaşanır ve "öğrenci" statüsünden "çalışan" statüsüne geçmek, yasal sürecin yüksek vasıflı göçmenlere henüz yeterince uygun ve uyumlu olarak hazırlanmadığı Türkiye gibi ülkelerde sorunsuz olmamaktadır. Türkiye'ye gelen yüksek vasıflı göçmenler açısından kritik olansa bu statü geçişleri sırasında kalış izinlerini kaybetmemek yani "düzensiz" veya "kâğıtsız" göçmen duruma düşmemektir. Bu zorluklara dikkat çekebilme adına makale, düzenli göçmenlerin karşılaştığı sorunlara ve statü geçişleri sırasında kayıt-dışı duruma düşmemek için onlar tarafından geliştirilen stratejilere odaklanacaktır.

Bu hedef doğrultusunda daha somut analiz yapabilmek için öncelikle uluslararası göç alanı içerisinde Türkiye'nin konumunu, şimdiye kadar aldığı göç ve türü üzerinden (düzenli, düzensiz vb.) anlamak önemli gözükmektedir. İkinci aşamada, ülkenin mevcut yasal düzenlemelerinin düzenli göçmenler üzerindeki etkilerini anlamak için Türkiye'de yıllar içinde yabancılara ilişkin yasalarının nasıl oluştuğuna bakılacaktır. Makalenin üçüncü aşamasındaysa, Türkiye'ye göç eden en kalabalık düzenli göçmen gruplarından birisi olan İranlılara odaklanılacak, rakamlarla Türkiye'ye gelme nedenleri verildikten sonra, İranlıların Türkiye'nin başkenti Ankara'da öğrenci ve çalışan statüsüyle yerleşme deneyimleri araştırılacaktır. İranlı düzenli göçmenler¹, göç sonrası yerleştikleri ülkelerde edindikleri konumlarla varış noktası olan ülkelerde oldukça başarılı toplumsal mevkilere gelmektedirler ve İranlıların diğer göçmen grupları arasındaki farklı konumları birçok araştırmacı tarafından da vurgulanmaktadır (Bafekr ve Leman 1999; McAuliffe 2008). Bu nedenle, yüksek vasıflı statülere sahip İranlı göçmenlerin düzenli göç kapsamında

Türkiye'ye yerleşme süreçlerini incelemek, Türkiye'deki yasal uygulamaların yarattığı bir kısım etki ve sorunların anlaşılmasına da yardımcı olacaktır.

Bu noktada İranlıların özellikle Türkiye'de eğitim aldıktan sonra çalışma hayatına geçiş süreçlerine, diğer bir ifadeyle toplumsal *statü geçişlerine* (Nohl vd. 2011) odaklanılacaktır. Statü geçişlerine örnek olarak “öğrenci” konumundan “çalışan” konumuna geçmek veya “bekâr” konumundan “evli” konumuna geçmek gösterilebilir. Birincisi diğerine kıyasla kamusal alanda gerçekleşmiş bir geçiş gibi gözükse de aslında ikisi de tanınmış (*recognized*) toplumsal statü veya sembolik sermaye (Bourdieu ve Wacquant 2013) açısından dikkat çeken farklılıklardır. Pierre Bourdieu'nun sosyolojik kavramları, uluslararası göç literatüründe çok fazla kullanılmamaktadır ancak yeni bir ülkeye göç ettikten sonra yüksek vasıflı göçmenlerin toplumsal konumlarını analiz etmek açısından araştırmacıya oldukça faydalı araçlar sunar (Akis Kalaylıoğlu 2014; Nohl vd. 2014; Erel 2010). Bourdieu'nun toplumsal konumları elde ederken belirleyici olan üç temel sermaye biçimi olarak tanımladığı toplumsal, kültürel ve ekonomik sermayelerden (Bourdieu 2010) özellikle *ekonomik* ve *toplumsal sermaye*, bu çalışma açısından statü geçiş süreçlerini analiz etmeye olanak sağlar. Ekonomik sermaye, paraya dönüştürülebilen kurumsallaşmış mallar yani kısaca ekonomik kaynaklar anlamına gelirken toplumsal sermaye, bir kişiye ya da gruba tanınmış az ya da çok kurumsallaşmış sağlam ilişkiler ağının fiili ve asıl kaynaklarının toplamını yani toplum içerisindeki ilişkiler bütününe ifade eder (Bourdieu 1986). Dolayısıyla yukarıda bahsedilen “statü geçişleri” kavramı, toplumsal konumların değiştiği/değişeceği sırada Bourdieu'nun “ekonomik ve toplumsal sermaye” kavramlarının etkilerini görmemize ve İranlı göçmenlerin ellerindeki sermayeler doğrultusunda hangi stratejileri geliştirdiklerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Nitekim bahsi geçen gruba yapılan görüşmeler göstermiştir ki, Türkiye'ye yönelik düzenli göçün yasal süreç ve uygulamasına ilişkin birçok sıkıntı mevcuttur ve İranlı göçmenler, düzenli göçmen konumlarını koruyabilmek için mevcut veya edindikleri sermayeler doğrultusunda farklı stratejiler geliştirmek durumunda kalmışlardır.

Tüm bunları ortaya koyabilmek için makale toplam yedi bölümden oluşmaktadır. Giriş niteliğindeki ilk bölümden sonra ikinci bölüm, Türkiye'nin uluslararası göç tarihini kısaca ve yakın zamanlı olarak ele alacaktır. Burada amaç Türkiye'ye gelen dış göçün yıllar içindeki artışını ve bu artışın özellikle hangi tür göç kapsamında gerçekleştiğini ortaya koymaktır. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde Türkiye'ye yönelen uluslararası göçün, ülke yönetimi ve kanunlar tarafından nasıl düzenlendiğine, başka bir ifadeyle şimdiye kadar nasıl bir teşvik yapıldığına ve yabancıların ülkeye yerleşme imkânlarına düzenli göç kapsamında bakılacaktır. Beşinci bölüm, dünyaya ve özellikle Türkiye'ye yönelen bu insan hareketliliğinde İran'ın etkin payına dikkat

çekmektedir. Makalenin son iki bölümü olan altıncı ve yedinci bölümdeyse, Türkiye’de hem emek piyasasında çalışan hem de yükseköğretimde eğitim sürecine devam eden İranlı düzenli göçmenlerin deneyimlere yer verilip, makale sonuç yerine kısmıyla tamamlanacaktır. Türkiye’ye yönelik düzensiz göçün daha kapsamlı ele alınmaya çalışıldığı şu son dönemde, bu makale düzenli göçe ilişkin çalışmaların da göz ardı edilmeyip, ikisinin birlikte geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekmeyi hedefler.

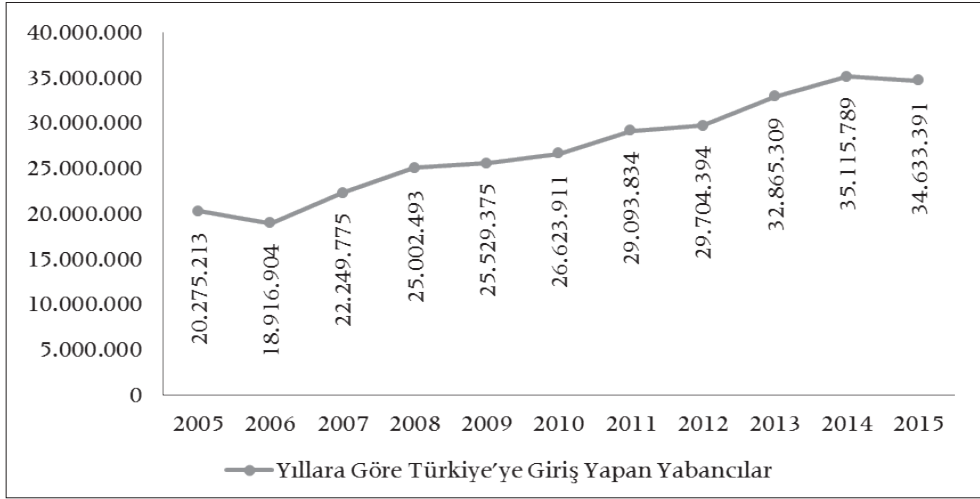
Araştırma yöntemi açısından ayrıca belirtmek gerekir ki, bu makalede kullanılan derinlemesine görüşmeler Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü’nde ve doktora tez araştırması kapsamında yapılmıştır. Bu araştırma için Ankara’da 2012-2013 yıllarında nitel araştırma yöntemleri kullanılarak toplam 31 görüşme gerçekleştirilmiş ancak görüşülen kişiler arasında düzenli kalma stratejilerini daha iyi vermesi nedeniyle bu makalede sadece 10 kişiye referans verilmiştir. Görüşülen kişilere kartopu yöntemiyle ulaşılmış ve her birinin izniyle ses kayıtları alınmıştır. Mülakatların Türkçe ya da İngilizce yapılabileceği söylenmiş ve buradaki görüşmecilerin tamamı mülakatlarını Türkçe yapmayı tercih etmiştir. Makalede görüşülen kişilerin gerçek isimleri takma isimlerle değiştirilmiştir. Sonuçlar açısından ayrıca vurgulamak gerekir ki, burada aktaracağımız görüşülen kişilerin hayatları 2014 yılının Nisan ayında yürürlüğe giren 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’ndan (YUKK) etkilenmemiştir.

ULUSLARARASI GÖÇ İÇERİSİNDE TÜRKİYE’NİN DURUMU

Türkiye, cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan itibaren göç deneyimi ile iç içe olmuştur. Cumhuriyetin ilanından hemen sonra ülke dışında kalan Türk ve Müslüman nüfusun tekrar sınırlara alınması ve tersi için uluslararası mübadele süreçleri başlatılmıştır. Bir anlamda modernite projesi ve ulus-devlet inşa süreci cumhuriyetin ilk yıllarında birlikte devam eder (İçduygu 2010; Tekeli 1998). Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’da açığa çıkan işgücü ihtiyacını karşılamak üzere uzun bir süre kaynak ülke olma işlevi görürken, Avrupa’da yaşayan işçi göçmenlerin beklenen geri dönüşleri hiç gerçekleşmemiş, aksine Türkiye’den Avrupa’ya aile birleşimi, evlilik ve siyasi sığınma yoluyla göçler devam etmiştir. Öte yandan, 1980’li yılların sonunda Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Türkiye, sadece kaynak ülke olma konumundan çıkmış, işgücünün Türkiye dâhil bölgedeki birçok komşu ülkeye yönelmesiyle hedef ülkelerden biri konumuna gelmiştir. Ayrıca Türkiye’nin Eski Sovyetler Birliği ve Balkan ülkelerine sınırdan geçiş sırasında kolay vize uygulaması da bu ülkelerden gelenlerin sayısını oldukça arttırmıştır (İçduygu ve Kirişçi 2009).

Türkiye'ye gelen uluslararası göçmenler bununla da sınırlı değildir. 1990'lı yıllardan itibaren Orta Doğu ve Asya'dan olduğu kadar Avrupa Birliği (AB) ülkelerinden de farklı göçmen gruplarının gelmesi sonucu Türkiye hem transit ülke hem de varış ülkesi olarak anılmaya başlamış ve dikkatleri daha da üzerine çekmiştir. Öyle ki 2000'li yılların başında Avrupa Birliği'ne adaylık sürecinde Türkiye'nin uluslararası göç sahasındaki değişen konumu da üyelik tartışmalarına katılmıştır (Toksöz 2006). 2000'li yılların ortalarında ülkedeki düzensiz göçmen sayısının 150 bin ile 1 milyon arasında olduğu tahmin edilirken (İçduygu 2006), Göç İdaresi Genel Müdürlüğünü tarafından hazırlanan yıllık raporda 2015 yılı sonu itibarıyla sadece geçici koruma altındaki (biyometrik kaydı olan) Suriyelilerin sayısı 2 milyon 503 bin 549 olarak açıklanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı 2016, 85). AB ülkelerine giriş yapmak isteyen sığınmacı nüfusun AB sınırına gitmeden önce Türkiye'de yoğunlaşması bu ülkeleri harekete geçirmiş, Türkiye ile 2013 yılında imzalanan Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın koşullarını müzakere etmek ve "Göçmen Kriziyle" ilgili ayrıntılı konuşmak üzere Angela Merkel 19 Ekim 2015 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir.² Bu anlaşmaya göre Türkiye'den geçerek AB ülkelerine giriş yaptığı tespit edilen (alışkın olduğumuz ifadeyle 'yakalanan') düzensiz/kâğıtsız göçmenler, AB sınırı dışındaki ilk ülke olan Türkiye'ye geri gönderilecek ve oradan da kendi ülkelerine iade edilmesi istenecektir. Ayrıca "AB'nin göçmen yükünü" paylaşmasının karşılığında da Türkiye'ye ciddi bir maddi destek (3 milyar Euro) ve AB ülkelerine giriş yaparken Türk vatandaşlarına vize kolaylığı sağlanacaktır. Brüksel'de 30 Kasım 2015 tarihinde Türkiye-AB Zirvesi'nde yapılan görüşmeler sonucunda, AB sınırları içerisinde yakalanan düzensiz göçmenlerin Türkiye üzerinden kendi ülkelerine geri gönderilmesinin başlangıç tarihi (Türkiye'nin 2012 yılında belirtilen yükümlülükleri yerine getirmesi şartıyla) Ekim 2016 olarak belirlenmiştir.

Türkiye'ye gelen göçmenler arasındaki temel ayırım, diğer göç alan ülkelerde tanımlandığı gibi düzenli/kâğıtlı ve düzensiz/kâğıtsız olmak üzere iki ana kategori üzerinden yapılır. Düzenli göç, göçmenlerin yasal çerçevelere ve ülkeye giriş izinlerine bağlı kalarak yapılan bir adlandırmayken, düzensiz göç bunun tam tersi durumu yani ülkeye giriş veya kalış izni olmayan göç deneyimlerini adlandırmak için kullanılır (Castles ve Miller 2009). Kimi medya yayın araçlarının kullanma alışkanlığı geliştirdiği "kaçak göçmen" tabiriyle göçmenlerin durumunu suçlu veya yasadışı pozisyona düşürdüğü için eleştirilmekte ve tercih edilmemektedir. Sığınma hakkı kapsamında Türkiye'ye giren göçmenler, aslında ülkeye giriş yaptıktan sonra kayıt yaptırıp yasal süreci başlatsalar da, Türkiye'de kaldıkları süre boyunca ülkedeki uygulamalardan dolayı tam anlamıyla eğitim ve çalışma hayatına katılamadıkları için düzensiz göçmenlere benzer şekilde yaşarlar ve bu nedenle bazı çalışmalarda o şekilde anılırlar.

Şekil 1. Yıllara Göre Türkiye'ye Giriş Yapan Yabancılar

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı (2016) “2015 Türkiye Göç Raporu”, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 35, Ankara.

Şekil 1’de 2005-2015 yılları arasında Türkiye’ye kara, hava, deniz ve demiryolu ile giriş yapan yabancı sayısı gösterilmektedir. Bu rakamlara bakıldığında yıllar içerisinde bir artış söz konusudur. Türkiye’ye gelen yabancıların izinlerinin düzenlenmesi için 2013 yılında yeni bir kanun çıkartılmış olsa da (YUKK) Türkiye’nin bu tarihe kadar olan yasal düzenlemeleri, ağırlıklı olarak cumhuriyetin kuruluşundan sonra kabul edilmiş birkaç temel yasaya bağlı kalınarak yapılmıştır. Bu yasalara kısaca bakmak Türkiye’nin göçe yaklaşımını tarihsel olarak görmenin yanında, ileriki bölümlerde bahsi geçecek olan göç deneyimlerini anlamak açısından faydalı olacaktır.

TÜRKİYE’NİN YABANCILARA İLİŞKİN YASALARI VE İLGİLİ KURUMLARI

Cumhuriyetin erken döneminde Türkiye’nin ulusal ve uluslararası göç politikalarını düzenlemesi daha önce de bahsedilen ulus-devlet inşası ve modernite kapsamında gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti’nin dağılmasıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti adına yapılan ilk çalışmalardan biri, önceki Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan Türk kökenli ve Müslüman nüfusu tekrar Türkiye sınırları içerisine çekmek ve aynı şekilde Müslüman olmayan nüfusu dışarı çıkarmaktır. Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı sırada Türkiye sınırlarında yaklaşık 3 milyon Müslüman olmayan nüfusun yaşadığı, bunun 1,5 milyonunun Rum, 1,2 milyonunun da Ermeni olduğu düşünülmektedir (İçduygu, Erder ve Gençkaya 2009, 54). İlk mübadele süreci cumhuriyetin kuruluşundan önce Bulgaristan’la imzalanan İstanbul Antlaşması’yla

başlatılmış ve sınırın iki tarafında yaşayan toplulukların kendi istekleriyle yer değiştirmesi hedeflenmiştir. Bundan tam 10 yıl sonra da, 1923 yılında Lozan Antlaşması kapsamında Türk-Yunan mübadelesine dayanan zorunlu nüfus değişimi uygulanmıştır. Mübadele anlaşmaları kurulmakta olan devletlerin etnik veya dini politikalarına dayandığından, çoğunlukla ulus-devlet inşasının önemli bir parçası olarak görülür. Ancak yıllar sonra yapılan araştırmalar aracılığıyla mübadele deneyimlerinin, hem Türkler (Tevfik 2014), hem de Yunanlılar açısından oldukça can yakıcı sonuçları olduğu ortaya konmuştur (Küçük Asya Araştırmaları Merkezi 2014).

Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden mübadele süreçlerinin ardından 1934 yılında çıkan 2510'nolu İskân Kanunu Türkiye'nin göç politikalarının ilk düzenlenmesi olarak kabul edilmektedir.³ İskân Kanunu hedeflerine göre, savaş sonrası Anadolu'da azalan köylü nüfusu muhacir, mübadil ve göçerlerin yerleştirilmesiyle tekrar çoğalacak ve ülke kalkınması için gerekli görülen tarım üretimi artacaktır. Ayrıca yine 2510 No'lu kanuna göre "dış göçle" Türkiye'ye gelme ve buraya yerleşme hakkına, sadece "Türk soyundan ve Türk kültüründen olanlar" sahiptir. Bu maddenin etkileri Türkiye'nin mülteci ve hatta daha genel olarak yabancı politikasında halen devam etmektedir (İçduygu, Erder ve Gençkaya 2009, 124). Ayrıca bu mevzuatta "göçmen" olarak değerlendirilen tek grup Türk soyundan ve kültüründen gelenler olurken, ülkeye göç eden tüm etnik gruplara "yabancı" kategorisinde yaklaşmıştır (Erder 2007). Toplamda 1923 ve 1997 yılları arasında Türkiye'ye Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Balkanların farklı bölgelerinden toplam 1.6 milyondan fazla göçmenin yerleştiği hesaplanmaktadır (Özgür 2012; Toksöz, Erdoğan ve Kaşka 2012). İskân kanunu çerçevesinde Türkiye'ye yönelik uluslararası göçler Türkleştirme inşası olarak okunabilir.

Ancak İskân kanunu etkisi bunlarla da sınırlı değildir. Türkiye'nin genel olarak dış-göçe kapalı olan tutumu, Uluslararası antlaşmalara yönelik koyduğu tedbirler üzerinden de sürmüştür. Buna verilebilecek en iyi örneklerden biri Birleşmiş Milletler'in (BM) dünya üzerindeki sığınmacıların haklarını düzenleyen 1951 BM Cenevre Sözleşmesi'ne koyulan zamansal ve coğrafi çekince. Türkiye bu antlaşmaya sadece "Avrupa'da 1951'den önceki olaylarda zarar görenleri" kapsayacak şekilde zamansal ve coğrafi çekince şartıyla imza vermiştir. 1967 yılında mültecilerin statüsünü belirleyen bir Protokol çıkartmış ve burada zamansal çekinceyi kaldırmış olsa da, coğrafi çekince nedeniyle Avrupa ülkeleri dışından gelen sığınmacıları mülteci olarak ülkeye kabul etmemesine ilişkin yasal düzenleme, tüm eleştirilere rağmen bugün hâlâ devam eder. Türkiye'nin bunu "Ulusal Güvenliğini" korumak için sürdürdüğü resmi kurumlar tarafından dile getirilmektedir (Kirişçi 1996). Öte yandan 1960'lar komşu ülkelerle ikili vize protokollerinin imzalandığı yıllardır. Örneğin 1968 yılında Romanya ile vize muafiyeti anlaşması imzalanmış ve

2004 yılına, Romanya'nın AB adaylığına kadar devam etmiştir. Ayrıca benzer bir vize muafiyeti antlaşması İran'la Ekim 1964 yılında imzalanmış ve İran'da rejim değişikliğinden sonra dahi değiştirilmemiştir (Kirişçi 2006). Bu vize muafiyeti sayesinde anlaşma yapan ülkelerin vatandaşları turizm amacıyla diğer ülkede 90 güne kadar kalabilmektedir.⁴

Türkiye'nin 1990'lardan itibaren artarak göç alan ve transit bir ülke konumuna gelmesi sonucu 1994 yılında İltica Yönetmeliği çıkartılmış ve düzensiz göçe ilişkin daha kapsamlı bir yürütmeye yönelik önemli bir adım atılmıştır. Bu yönetmeliğin TBMM'de kabul edilmesiyle birlikte Avrupa dışından gelen sığınmacıların Türkiye içinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) yapacakları başvurunun kabul edilmesi durumunda, üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar geçici koruma sağlanmaktadır. Bunun pratikteki karşılığı, Avrupa ülkeleri dışından Türkiye'ye gelip sığınma başvurularını yaptıktan sonra sığınmacıların, üçüncü bir ülkeye yerleştirilene dek Türkiye'de beklemesidir. 1999 ve 2006 yıllarında bu yönetmelikte yeni düzenlemeler yapılmış ve 2005 yılında Göç ve İltica Alanında Türkiye Ulusal Eylem Planı hazırlanmıştır. Ancak 2006 yılında, eski dışgöçe kapalı tutumu sürdüren bir İskân Kanunu daha çıkartılmıştır. Yasanın dördüncü maddesine göre, "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilemezler". Şekil 1'de görüldüğü üzere Türkiye'ye gelen yabancıların yıllar içinde sayıca artmaya devam etmesi, İskân Kanunu ve ihtiyaç duydukça çıkartılan yönetmeliklerin aksine, daha bütünlüklü bir yasa ihtiyacını iyice ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Türkiye'ye gelen uluslararası göçmenlerin durumlarında düzenleyici olan 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu özel bir komisyon tarafından hazırlanmış, 10 Nisan 2013 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiş ve 11 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca uluslararası göçmenlerle ilgili düzenlemeye ilişkin birçok sıkıntı ve eksik uygulama yeni bir bakış açısıyla hazırlanan YUKK ile giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulması Türkiye'nin bu konuda daha kapsayıcı ve ciddi bir uygulama ortaya koymak istediğini göstermektedir. Bu makale, Türkiye'deki yasaların düzenli göçmenlerin durumlarına yönelik etkilerini Türkiye'ye gelen belli bir grup İranlı göçmenin deneyimine bakarak değerlendireceği için YUKK'un bu bağlamda kapsadığı değişikliklere hızlıca bakmak faydalı olacaktır. Göçmenler eğer Türk vatandaşıyla evlenmiyorsa, düzenli göç kapsamında Türkiye'ye yerleşmeleri için temelde dört kategori üzerinden başvurabilirler. Bunlar sırasıyla aile; eğitim; çalışma ve de diğer yani yaşama amacıyla olabilir. Gelecek bölüm, düzenli göç kapsamında Türkiye'ye geliş ve kalış düzenlemelerini daha ayrıntılı inceleyecektir.

DÜZENLİ GÖÇ KAPSAMINDA YABANCILARIN TÜRKİYE'YE YERLEŞME İMKÂN LARI

Türkiye göç politikalarında 1934 tarihli İskân Kanunu'nun çok uzun süreli bir etkisi olduğu ve kanundan hareketle, göçmen ifadesinin uzunca bir süre sınır dışında yaşayan "Türk soyundan ve kültüründen" gelenler için kullanıldığı ve bu kategorinin dışında kalanlara yabancı dendiği önceki başlıkta belirtilmişti. Bu nedenle kâğıt üzerinde yani yasalarda vatandaşlık almak Türk kökenli, örneğin Türki Cumhuriyetlerden Türkiye'ye gelen vatandaşlar açısından daha kolay gözükmektedir. Bunun pratikte ne derece mümkün olduğunaysa sonraki bölümlerde daha ayrıntılı bakılacaktır. Öte yandan Türk vatandaşlığına geçişi hızla sağlayan diğer yollardan biri de hâlihazırda ülke vatandaşı olan kişilerle evlenmektir. Bu noktada ilginç olan, yakın zamana kadar, yabancı kişilerin cinsiyetine göre farklı uygulamalar olmasıdır. Türk vatandaşı bir erkekle evlenen yabancı bir kadının vatandaşlığa geçiş işlemleri (eğer Türkiye'de evlenirlerse) erkeğin bir imzası ile olabilmekteyken, Türk vatandaşı bir kadınla evlenen yabancı erkek için aynı yöntem geçerli değildi çünkü yabancı erkekler için katı bir yurtdışı ikamet adresi gerekliliği getirilmişti (Kaiser 2010). 2003 yılında vatandaşlık kanununda yapılan değişiklik sonucu yabancı kadın ve erkeklerin bu yasadan eşit şekilde faydalanması sağlanarak, evlilikle gelen oturma ve çalışma gibi vatandaşlık haklarına kavuşabilmeleri için en az 3 yıl evli kalma, bu süreçte birlikte yaşama ve evliliğin kesintisiz olması gibi yeni şartlar kanuna eklenmiştir.

Türkiye'ye yerleşmek üzere gelen yabancılar için vatandaşlık almak ülke içinde sağladığı kolaylık bakımından en iyi çözüm gibi gözükse de ne yazık ki bu imkân Türk soyundan hem gelen hem de gelmeyenler için kolay değildir. Dolayısıyla YUKK sonrası yabancıların Türkiye'ye eğitim, çalışma veya yerleşme amacıyla gelip başvuracakları izin imkânlarına da bakmak gerekmektedir. Çalışma izni için yabancılar Türkiye'de bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki kategori üzerinden başvuru yapabilmektedir. Bağımsız çalışan, kendi ad ve hesabına çalışan kişi anlamına gelmektedir ve bu izne başvurmak için kişilerin Türkiye'de en az 5 yıl resmi ve kesintisiz olarak ikamet etmesi gerekir. Bağımlı çalışan, kendi ad ve hesabına çalışmayan yani bir kurum veya şirkette çalışmak üzere başvuranları ifade eder. Bağımlı çalışma iznine başvuranlar da kendi içinde süreli ve süresiz olmak üzere iki grupta toplanır. Süresiz olarak Türkiye'de çalışabilmek için ülkede ya 8 yıl kesintisiz olarak resmi bir şekilde ikamet etmiş olmak ya da toplam 8 yıllık kanuni çalışma süresini tamamlamış olmak şartı aranır. Öte yandan 2013 yılında yapılan değişiklik sayesinde YUKK kapsamında uzun dönem ikamet iznine sahip olanlar yani ülkede uzun süreli kalma izni olanlar, süresiz çalışma iznine de başvurabilir. Yine bağımlı çalışma kategorisinde süreli izin almak içinse -ki

Türkiye'ye çalışmak için ilk kez gelenlerin çoğunlukla başvurduğu izin budur-göçmenlere ilk aşamada aynı işyeri ve meslekte çalışma koşuluyla bir yıllık izin verilmekte ve devamında bu süre 3 yıla kadar uzatabilmektedir. Sonraki aşamada, 3 yıllık kanuni çalışma süresini tamamlayanlar için izin süresi 6 yıla kadar çıkabilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı 2014, 13). Göçmenin kendisiyle beraber ailesi de en az 5 yıl kanuni olarak Türkiye'de ikamet ederse, tüm aile fertleri de süreli çalışma izni için başvuru yapabilmektedir. Yine de vurgulamak gerekir ki, burada bahsi geçen koşullar çalışma iznine başvuru yapabilmek için gerekmekte, başvuru yapılması halinde çalışma izninin verileceğine dair bir garanti vermemektedir. Süreli çalışma izni alabilenler ayrıca süresiz izin sahiplerinden farklı olarak meslek sınırlamasına tabi tutuluyorlar, yani bu kategorideki yabancılar Türkiye'de her mesleği yapabileme hakkına sahip değillerdir.⁵ Çalışma bakanlığı dışında serbest bölgelerde ve üniversitelerde görev yapacak yabancıların çalışma izniyse, sırasıyla 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ve 2547 Sayılı YÖK Kanunu tarafından verilmektedir. Son olarak belirtmek gerekir ki, YUKK sonrası çalışma izinleri, ikamet izni olarak da sayıldığından artık çalışma izni alanların ayrıca ikamet iznine başvurması gerekmemektedir.

Yukarıdaki Tablo 1 doğrultusunda 2005-2011 yılları arasında Türkiye'ye yönelen uluslararası düzenli göçün türlerine baktığımızda, Türkiye'ye çalışma amaçlı gelenlerin oranının %12, eğitim amaçlı gelenlerin yaklaşık %16, diğer amaçlı (daha çok yaşama amacıyla kısa ve uzun dönem oturma izin alan kişileri yansıtmaktadır) oturma izni alanların oranınınsa yaklaşık %72 olduğu dikkat çekiyor. Yüksek vasıflı göçmenleri beyin göçü kapsamında ülkelerine çekmeye çalışan gelişmiş ülkeler, daha çok uluslararası öğrenciler için eğitim

Tablo 1. 2005-2011 yıllarında Türkiye'ye Yönelen Düzenli Göç Hareketleri

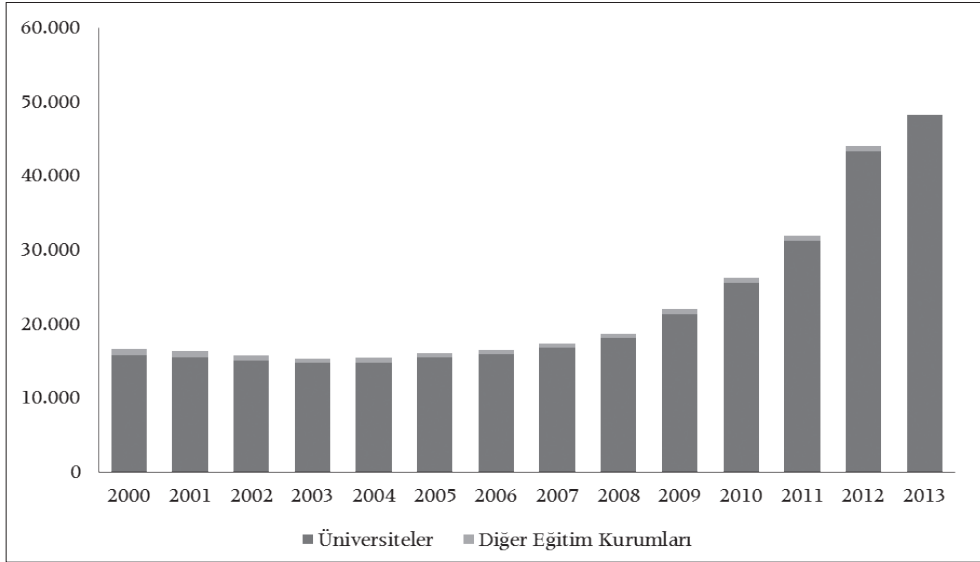
Düzenli göçmen grupları	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Toplam (%)
Çalışma amaçlı	22.130	22.805	25.475	18.900	17.483	19.351	23.027	149.171 (%12)
Eğitim amaçlı	25.240	24.258	22.197	28.597	27.063	29.266	37.260	193.881 (%15,6)
Diğer amaçlı	84.224	139.523	135.365	127.429	118.780	128.327	156.919	890.567 (%71,9)
Toplam (Oturma izinleri)	13.1594	186.586	187.757	174.926	163.326	176.944	217.206	1.238.339 (%100)

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, aktaran A. İçduygu, S. Erder ve Ö. F. Gençkaya. (2009). "Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023. Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere." SOBAG Proje No: 106K291. Ankara: TÜBİTAK, İçişleri Bakanlığı

programları veya çalışma izni kolaylaştırmaları sayesinde bu hedeflerini gerçekleştirmeye çalışırlar. Bu bağlamda Türkiye'nin de son dönemde benzer bir politika geliştirme çabasında olduğu Kalkınma Bakanlığı tarafından çıkartılan 'Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda ortaya çıkmaktadır. 'Türkiye'nin 2023 Vizyonu' için tavsiyeler geliştirmek üzere hazırlanmış olan bu raporda, Türkiye'nin şimdiye kadar İskân Kanunu'nda gösterdiği dış-göçe kapalı tutumun kırılmaya başladığı anlaşılıyor.

"...esnek giriş-çıkış politikaları ve güçlendiren uyum politikalarıyla donatılan başarılı bir göç sistemi sayesinde ihtiyaç duyulan insan gücünün bir bölümünün yurtdışından temin edilebileceği öngörülmektedir... Kamu, özel sektör ve üniversiteler arasında eşgüdüm sağlanarak, yüksek-nitelikli göçmenleri ülkeye çekecek ulusal ve uluslararası düzeyde programlar tasarlanmalı ve uygulanmalıdır... Bir bakıma bu nedenle, yurtdışında yaşayan Türkiye kökenli kişilerden ve Türkiye'de eğitim gören yabancı öğrencilerden en üst seviyede faydalanmasına olanak verecek düzenlemeler yapılmalıdır. Son olarak, ...özellikle yüksek-nitelikli insan gücüne özellikle kalıcı olarak ev sahipliği yapabilmek için olmazsa olmaz koşulun, evrensel hukuk ilkelerin ve insan hakları standartların eksiksiz bir şekilde uygulanması olduğunun altı çizilmelidir." (T.C. Kalkınma Bakanlığı 2014, 33).

Alıntıda da görüldüğü gibi raporda sadece yüksek vasıflı insan gücünün Türkiye'de geçici olarak kalması değil, kalıcı olarak ülkeye yerleştirilmesinin hedeflenmesi önerilmektedir. Önceki kanunu hatırlatan önemli bir ayrıntı, henüz çalışma hayatına başlamamış olan uluslararası öğrencilerin yanında yurt dışında yaşayan Türkiye kökenli kişilerin de Türkiye'ye çekilmesi gerektiği vurgusudur. Ayrıca yabancı öğrencilere yönelik, mezuniyet sonrası Türkiye'de kalmaları ve çalışmaları için uygun yasal düzenlemeler geliştirilmesi gerektiğinden bahsedilmiş ve bunlara ek olarak ülke içinde insan hakları standartlarının eksiksiz şekilde uygulanmasının önemi ifade edilmiştir. Raporda ayrıca uyum konusu ele alınmış, yurtdışından gelen yabancı öğrencilerin çeşitli kurs ve faaliyetler çerçevesinde Türkiye'ye alışma ve toplumsal hayata dâhil olmalarının önemli görüldüğü vurgulanmıştır. Öte yandan, YUKK bu hedeflere yönelik ayrıntılı bir tasarı yapmasa da, gelecekte düzenlenecek uyum faaliyetlerinin önünü açmaya gayret etmiştir (Dördüncü Kısım, Madde 96). Tüm bu yeni düzenlemelerin yanında, son yıllarda Türkiye'ye yönelen uluslararası öğrencilerin sayısında ciddi bir artış gözlenmektedir. 2011 yılında 30 binlerde olan uluslararası öğrenci sayısı, 2013'te 50 bine yaklaşmıştır. Şekil 2'de son yıllarda Türkiye'ye gelen uluslararası öğrencilerin sayılarındaki artış grafiksel olarak gösterilmektedir.

Şekil 2. Türkiye’deki Uluslararası Öğrenci Sayısındaki Değişim (2000-2013)

Kaynak: T.C Kalkınma Bakanlığı (2015) “Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler için Çekim Merkezi Haline Getirilmesi”. Araştırma Projesi Raporu No 2936.

Bu hızlı yükselişin sebebi Türkiye’nin son yıllarda düzenli dışgöçe açık bir politika izlemesiyle yakından alakalıdır. Ekonomi Bakanlığı tarafından verilen bursların ve uluslararası öğrencilere dönük tanıtımların artırılmasının ciddi derecede etkisi olmuştur. Ayrıca Türkiye’deki eğitime ilişkin tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerini sürdürmek için “Study in Turkey” (Türkiye’de eğitim al) adlı bir internet sitesi kurulmuştur. Ancak Türkiye’nin uluslararası öğrencilere yönelik eğitim durumuna ilişkin Mayıs 2015’te yayınlanan rapora göre; hâlâ mevzuat ve bürokratik işlemler, öğrenci başvuru ve kabul süreçleri, yükseköğretimin uluslararası düzeye hazırlanması, tanıtım ve markalaşma faaliyetleri gibi konularda iyileştirmeler yapılması gerekmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015).

Son yıllarda Türkiye’de çalışma izniyle ilgili değişikliklerin Türkiye’ye giriş yapan düzenli göç üzerindeki etkilerine bakacak olursak, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Göç Raporu’na göre, çalışma izni verilen yabancı sayısı 2013’te önceki yıla göre yüzde 42 artarak 45 bin 850’ye çıkmıştır (OECD, 2013). Bu rakamlar sadece düzenli göç kapsamında gelen göçmenleri değil, aynı zamanda ev işçiliği, hizmet sektörü veya tekstil gibi önceleri kayıt dışı çalışan göçmen işçilerin (2012 yılında af uygulaması sonrasında) kayıt olmuş olanlarını da kapsamaktadır. Ayrıca YUKK kapsamında yabancı öğrencilerin çalışmasına ilişkin de yeni bir düzenleme getirilmiş ve bakanlıktan izin almak koşuluyla çalışmalarına müsaade edilmiştir. Sadece ön lisans ve lisans öğrencilerinin çalışma hakkı ilk yıldan sonra başlar ve haftada en fazla 24 saat

olarak sınırlandırılmıştır. Bunlara ek olarak, Türkiye’de yükseköğrenimini tamamlayan yabancılara mezuniyet tarihlerinden itibaren altı ay içinde müracaat etmeleri koşulunda ülkede kalmaları için kısa süreli ikamet izni verilmesine de onay verilmiştir.

Yüksek vasıflı göçmenler kapsamında olmayan (eğitim kurumları veya emek piyasasına dâhil olmayacak) ve Türkiye’deki oranlarına bakıldığında %72 ile en büyük düzenli göçmen grubunu oluşturanlar, “diğer” amaçlarla Türkiye’ye gelenler olarak gözükmektedir. Bunun önemli bir kısmını da Avrupa ülkelerinden gelen emeklilerin oluşturduğu düşünülmektedir. Bu kategorideki yabancılar, kısa süreli ikamet ile ülkede kalmak isterlerse, son düzenlemelere göre Türkiye’de taşınamaz mal almak, kamu kurumları aracılığıyla eğitime katılmak veya sağlık tedavisi görmek için ülkede kalacaklarını beyan etmek durumundalardır. Uzun süreli ikamete başvuru hakkı ise en az (kesintisiz olarak) 8 yıl ikamet izniyle ülkede kalmış kişilere tanınır. Uzun süreli ikamet almış kişiler a) askerlik yapma yükümlülüğü, b) seçme ve seçilme hakkı, c) kamu görevlerine girme, d) muaf olarak araç ithal etme hariç, sosyal güvenliğe ilişkin Türk vatandaşlarına tanınan haklardan faydalanabilirler. Dolayısıyla vatandaşlık alamayacak yabancılar için Türkiye’de elde edebilecekleri en güvenli kalış izni bu olmaktadır. Ancak önceki bölümlerde tekrar edildiği gibi bunlar yabancı vatandaşların başvuru yapabilmeleri için gerekli olan asgari koşullardır ve bu koşulların yerine getirilmesi, uzun süreli ikamet izninin kesin olarak verileceğini garanti etmez.

Tüm bu yasal çerçeveden bakıldığında Türkiye’ye gelen yabancıların birden fazla seçenekleri var gibi gözükmektedir ancak yasal düzenlemelerin pratikte gerçekten göçmenlerin kullanımına açık olup olmadığını anlamak için altıncı bölümden başlayarak Türkiye’ye gelen İranlıların yerleşme deneyimlerine bakılacaktır. Görüşülen kişilerin deneyimlerine geçmeden önce, bir sonraki bölümde İran’dan dünyaya ve Türkiye’ye göç etme oranlarına dair kısaca bilgi verildikten sonra İranlı görüşülen kişilerin demografik özelliklerinden kısaca bahsedilecektir.

TÜRKİYE’DEKİ DÜZENLİ İRANLI GÖÇMENLER VE GÖRÜŞÜLEN KİŞİ PROFİLLERİ

İranlıların dünyanın farklı yerlerine göç etmeleri uzun bir süredir uluslararası göç literatüründe yer almaktadır. Bir araştırmada yer alan bilgiye göre sadece eğitim ve çalışmak amacıyla İranlılar 100 yıldan fazla bir süredir göç etmektedirler (Naghdi, 2010). Hatta kimi çalışmalar İran’dan Türkiye’ye göçün 13. Yüzyıla kadar dayandığını söyler (Pahlavan, 2004). Ancak İranlıların diğer ülkelere göç etmeleri belirli dönemlerde yoğunlaşmaktadır. 1979 İslam Devrimi’nden önce Avrupa ve ABD’den ziyade İranlılar öncelikle Kafkaslara

göç etmişlerdir, devrim sonrasında daha çok Batı Avrupa ve İskandinavya hedef ülke konumundayken, emek piyasasına katılmak isteyen İranlılara en çok Japonya ev sahipliği yapmıştır (Naghdi 2010). Genel göç varsayımlarının aksine, yurtdışına göç eden İranlıların sadece belli bir sınıftan değil, farklı birçok toplumsal sınıftan olduğu dikkat çekmektedir. Naghdi (Naghdi 2010, 198), İranlıların diğer ülkelere son bir asırlık göçünü üç farklı aşamada tanımlar; birinci dönemde İran'ın Kaçar Hanedanı (1794-1925) döneminde gerçekleşen Fransa'ya gönderdiği öğrenciler yanında, Tiflis ve Bakü'ye gönderdiği işçiler ve de İstanbul, Kahire ve Delhi'ye gönderdiği entelektüeller yer alır. İkinci dönemdeyse, 1979 İslam Devrimi sonrasında zorunlu olarak ülkeden ayrılan ve eski Sovyetler Birliği'ne sığınan komünistler ve Pehlevi döneminde eğitim amacıyla Ukrayna, Hindistan, Malezya ve Birleşik Krallığa gönderilen ve gittikleri ülkelerde kalan İranlı öğrenciler vardır. 1979 sonrası son dönemdeyse İranlılar işçi olarak daha çok Bakü, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve diğer Arap ülkelerine giderken, özellikle eğitim amacıyla da Kuzey Amerika ve Kanada'ya yönelmişlerdir. Avrupa, sığınmacılar dâhil farklı kesimden birçok İranlıya ev sahipliği yapmaya hâlâ devam eder. İslam Devrimi sonrasında, 1980li yıllarda Türkiye'ye gelen İranlılarınsa 300 bin ile 1,5 milyon arasında olduğu (Ghorashi 2002) ve bunların önemli bir kısmının transit olarak Batı ülkelerine devam ettiği tahmin edilmektedir (Koser Akcapan 2010). Kabaca, İranlıların uluslararası göçü, 1980'lerde yani İslam Devrimi sonrası daha çok politik nedenler sebebiyle ve sığınma amaçlıyken, 1990'ların ortasından itibaren daha çok ekonomik ve daha az politik bir karakter kazanmıştır (Bozorgmehr 1997). Öte yandan 11 Eylül 2001 olayları ABD tarihine damgasını sert bir şekilde vurmuş ve sonrasında Müslümanlara karşı gelişen negatif tutum İranlıların ve diğer Müslümanların uluslararası nüfus hareketliliğini ciddi biçimde etkilemiştir (Bakalian ve Bozorgmehr 2009). 2015 yılı başında Fransa'da gerçekleşen Charlie Hebdo vakasının⁶ ve sonrasında Paris (13 Kasım 2015, Fransa) ve Brüksel'de (22 Mart 2016, Belçika) gerçekleşen patlamaların Avrupa'daki İslamofobiyi kışkırttığı iddia edilse de, bu durumun Avrupa'ya gitmeye çalışan Müslüman göçmenlere yönelik olumsuz sonuçları olup olmadığı çalışmalara henüz yansımamıştır.

Düzenli göçmen olarak Türkiye'ye gelen İranlıların güncel durumunu hem uluslararası öğrencilere verilen eğitim izinlerinden, hem de işyeri ve kişisel başvurular sonucu edinilen çalışma izinlerinden belli bir seviyeye kadar takip etmek mümkündür. Çeşitli kaynaklardan derlenmiş en güncel verilere göre İranlılar, Tablo 2'te belirtildiği üzere, Türkiye'ye gelen uluslararası öğrenciler arasında ilk üçte yer alırken, Türkiye'ye çalışmak üzere gelen düzenli göçmenler arasında ilk onda yer almaktadır. Bu da İranlıların Türkiye'ye düzenli göç kapsamında eğitim almak ve/ya çalışmak üzere azımsanmayacak yoğunlukta geldiğini göstermektedir.

Tablo 2. Türkiye'ye Eğitim ve Çalışma Amaçlı Gelen Düzenli Göçmenlerin Geldikleri Ülkeler

2013-2014 Türkiye'ye en çok öğrenci gönderen ülkeler		2015 Uyruklara ve izin türlerine göre yabancılara verilen çalışma izin sayısı			
Ülkeler	Toplam	Ülkeler	Sürelili izin	Süresiz izin	Toplam
1. Türkmenistan	6941	1. Gürcistan	8523	1	8524
2. Azerbaycan	6901	2. Ukrayna	6023	0	6023
3. İran İslam Cumhuriyeti	4343	3. Kırgızistan	4274	0	4274
4. Afganistan	2332	4. Suriye	4019	0	4019
5. Suriye	1785	5. Türkmenistan	3322	1	3323
6. Irak	1585	6. Rusya Federasyonu	2926	10	2936
7. Yunanistan	1500	7. Çin Halk Cumhuriyeti	2879	3	2882
8. Kırgızistan	1410	8. Endonezya	1904	0	1904
9. Kazakistan	1306	9. Moldova	1778	0	1778
10. Kosova	925	10. İran İslam Cumhuriyeti	1521	1	1522
Toplam	29028				

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı (2015) "Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler için Çekim Merkezi Haline Getirilmesi" Araştırma Projesi Raporu No: 2936

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yabancıların Çalışma İzinleri 2015 Raporu

Türkiye için de İranlıların önemli bir düzenli ve hatta yüksek vasıflı göçmen grubu olması nedeniyle İranlıların Türkiye'ye düzenli göç bağlamında yerleşme deneyimlerine bakmak, aslında mevcut kanun ve uygulamaların göçmenlerin hayatlarını nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olacaktır. Aşağıdaki üçüncü ve dördüncü tabloda mülakat yapılan ve bu makalede alıntılara yer verilecek olan İranlı görüşülen kişilerin demografik özellikleri gösterilmektedir. Bu tabloları takiben altıncı bölüm, yerleşik İranlıların statü geçiş süreçlerine ve bu süreçte geliştirdikleri stratejilere odaklanacaktır. Bu bölümde, oldukça benzer durumlardaki İranlı göçmenlerin sahip olduğu farklı sermayeler sonucu seçtikleri yöntemlerdeki çeşitliliği göstermek için karşılaştırmalı bir anlatım yöntemi izlenmiştir. Yedinci bölümse, İranlı öğrencilerin eğitim süreleri boyunca Türkiye'deki statü geçişleri hakkında edindikleri bilgilere ve bu bilgiler doğrultusunda Türkiye'ye yerleşmeye ilişkin aldıkları kararlarına odaklanacaktır. Bu bölümde, hem benzer durumda olan, hem de özel koşulları nedeniyle farklı planlar yapan İranlı öğrenciler

anlatılacaktır. Okumaya gelen İranlı öğrenciler eğitim izinleri üzerinden ülkeye geldikleri için hiçbirinin Türk vatandaşlığı yoktur.

Tablo 3. Yerleşik İranlı Görüşülen Kişilerin Demografik Özellikleri

Yerleşik İranlı görüşülen kişiler	K/E	Doğum yeri	Etnik köken/din	Geldiği yıl	Medeni durum	Yaş	Türk vatandaşlığı	Meslek
KAISA	K	Tebriz	Asuri	1987	Bekâr	46	Yok	Uluslararası bir STK'da çalışıyor
SABRA	K	Hazar	Türkmen	1999	Evli	35	Var	Ev Kadını (Çevre Müh.)
NADIA	K	Tebriz	Azeri	1986	Evli	52	Var	Güzellik Salonu Sahibi
MAARIKA	K	Şiraz	Fars	1987	Boşanmış	48	Var	Ticari Çevirmen
ARASH	E	Tebriz	Azeri	2001	Evli	34	Yok	(Biyokimyager) Turizmci
RAHİM	E	Tebriz	Azeri	1983	Evli	48	Var	Ticaret (Elektrik Mühendisi)

Tablo 4. İranlı Öğrencilerin Demografik Özellikleri

İranlı öğrenciler	K/E	Doğum yeri	Etnik köken/din	Geldiği yıl	Medeni durum	Yaş	Okuduğu alan
NABILA	K	Tebriz	Azeri, Bahai	2008	Bekâr	24	İnşaat Mühendisi
ŞİRİN	K	Urmia	Azeri	2012	Bekâr	26	Enerji Mühendisi
SAMİ	E	Urmia	Azeri	2009	Bekâr	28	Fizik
ROXANE	K	Urmia	Azeri	2006	Boşanmış	39	Biyoloji

STATÜ GEÇİŞLERİ SIRASINDA YERLEŞİK İRANLILARIN KARŞILAŞTIĞI PROBLEMLER

Bu bölümde benzer durumda kalan İranlı görüşülen kişilerin çözüm amacıyla geliştirdikleri stratejilere değinmeden önce İran'daki hayatlarından başlayarak Türkiye'ye geli hikâyelerine ve yıllar içinde burada edindikleri sosyal statülere değinilecektir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, bahsi geçen görüşülen kişilerin tamamına yakınının Türkiye'ye ilk geldiklerinde çalışmadan yaşayabilmeleri için belirli bir ekonomik birikime, diğer bir ifadeyle ekonomik sermayeye (Bourdieu, 1986) sahip olduğudur.

Kaisa'nın Alamadığı Türk Vatandaşlığı'na Karşılık Sabra'nın Deneyimi

Kaisa Tahran'da doğmuş ve 20 yaşına kadar orada yaşamış İranlı bir kadın. 1980'lerin ortalarında okumak için Ankara'ya gelip o zamanlar Yabancı Öğrenci Sınavı (YÖS) olarak isimlendirilen sınavı kazandıktan sonra aynı şehirde lisans hayatına başlamış. Okulunu dereceyle bitiren Kaisa Türkiye'de okuduğu süre boyunca tahmin edileceği üzere eğitim izninden faydalanmış. Ancak okulu tamamlandıktan sonra Türk vatandaşlığı olmadığı için iş bulmakta zorlanmış. Bu sırada Kaisa eğitimini tamamladıktan sonra statü geçişi sırasında okul dışında bir iş bulamamış. O da yapabileceği az sayıdaki işlerden biri olarak sözleşmeli olarak üniversitede okutmanlık yapmaya başlamış. Ancak kendisine üniversitede daimi kadro sözü verilse de yıllar içinde bu gerçekleşmediği için Kaisa en sonunda uluslararası bir STK'da çalışmaya başlıyor. Bu işi gazete ilanından bulan Kaisa, görüşme sırasında 10 seneden fazla süredir aynı yerde çalışıyor ve başka yerde iş bulamadığından yakınıyor çünkü işverenler, kendi aktarımına göre, genellikle yabancılar için çalışma iznine başvurmak istemiyorlar. Dolayısıyla Kaisa vasfının fazlasıyla yetmesine rağmen, başvurduğu işlerin görüşmelerine genellikle çağrılmadığını söylüyor. Kaisa'nın ikamet izni her sene mevcut işyerine bağlı olarak yenileniyor ancak yıllardır Türkiye'de okuyup çalışmasına rağmen hâlâ mevcut işyerine bağımlı olmaktan oldukça şikâyetçi. Kaisa son çare olarak Türk vatandaşlığına başvurmayı düşünmüş çünkü işinden aniden çıkartılması durumunda çalışma hayatının tamamını Türkiye'de geçirmiş olmasına rağmen, artık bu ülkede kalmak veya çalışmak için net bir sonuç elde edemeyebilir. Yani ileride çalışan statüsünden işsiz statüsüne "düşecek" olursa ve kısa sürede iş bulamazsa Kaisa'nın Türkiye'deki kalışı sıkıntıya girebilir. Bu endişeleri nedeniyle her sene vatandaşlığa başvurmasına rağmen, sürekli reddedilmesini ve genel durumunu kendisi şu şekilde anlatıyor:

İsrarla [vatandaşlık] vermiyorlar bana. Prosedürün sonuna kadar gittim ve "devlet kanaati" denip verilmedi. Şu an iş üzerinden izin alıyorum ve her sene uzatıyorum. Vatandaşlık olmayınca duygusal olarak kendimi hiçbir yere ait hissedemiyorum. Durduk yere deseler "İranlılar bir hafta içinde çıkıp gidin [Türkiye'den]" ben ne yapacağımı bilemem. İranlılara yönelik her şey olumlu gözüküyor ama aslında Müslümanlar arasında kardeşlik filan yok.

Kasia yaşadıklarının kendini Türkiye'ye ait hissetmemesine neden olduğunu söylüyor. Rahatsızlığı çok yüksek seviyeye ulaştığı zaman AB İnsan Hakları Mahkemesi'ne dahi başvurmayı düşünmüş ancak sonra vazgeçmiş. Türkiye'yi sevip sevmediğini sorduğumduysa bunu "Son bir yıla

kadar ben Türkiye'ye çok âşıktım ama artık biraz soğudum da diyebilirim, sanki ömrümün sonuna kadar burada kalamayacağım gibi hissediyorum" şeklinde yanıtladı. Hislerinin değişmesinde, Türkiye'de kendini yerleşik ve güvende hissedememesinin payı yüksek olduğunu söylüyor. Kasia "öğrenci" statüsünden "çalışan" statüsüne geçiş sürecini tamamlasa da, yasal düzenlemeler kapsamında "yabancı" statüsünden, "vatandaş" statüsün geçişi tamamlayamamıştır.

Türk vatandaşlığının göçmenlere nasıl bir güvenlik hissi sağladığına dair farklı bir örnek verebilmek için Sabra'yla yapılan görüşmeye bakılabilir. Sabra ve eşi İran'da yaşayan Türkmen azınlıklardan ve buraya evlendikten sonra gelmişler. Sabra'nın eşi evlenmeden önce Türkiye'de okuyup çalışmaya başlamış ve "Türk soyundan" geldikleri için, aktardıklarına göre Türk vatandaşlığını almaları kolay olmuş. Türk vatandaşı olmasının hayatında herhangi bir değişiklik yaratıp yaratmadığını sorduğumda bunun onda büyük bir güvence yarattığını şu şekilde anlattı:

Bu işin şaka yanı ama eşimle kavga ettiğim zaman en azından 'ben buranın vatandaşıyım, mülkün yarısı benim' falan diyorum. Şaka bir tarafa bu bilinçaltında bir güvence... Allah korusun, bir şey olursa ben Türkiye'nin vatandaşıyım ve bu ülke bana sahip çıkacak. Bu çok güzel bir şey... İkincisi topluma girdiğim zaman mesela orada haksızlık gibi şeyler oluyor ve ben de sesimi daha çok çıkartabiliyorum. Ben de vatandaş olduğum için 'sizin buna hakkınız yok' diyebiliyorum. Bunu çok rahat ifade edebiliyorum.

Sabra'nın anlatımından göçmenler açısından gittikleri ülkede vatandaşlık almanın yarattığı büyük ve olumlu etkiyi görmek mümkün. Ayrıca göçmenler için, buldukları ülkede vatandaşlık almanın özel bir sermaye biçimi oluşturduğunu iddia eden, yani *vatandaşlık sermayesine* (citizenship capital) sahip olduğunda büyük bir avantaj yaratacağını gösteren araştırmalar da mevcut (Bauder, 2008). Benzer şekilde Türk vatandaşlığı almanın sadece Sabra ve Kaisa tarafından değil, genel olarak Türkiye'de yaşayan yerleşik İranlıların çoğunluğu tarafından önemli görüldüğü görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Bunun başta gelen nedenlerinden biri, görüşülen kişilerin çoğunun Türkiye'de kalıcı olarak kalmak istemeleridir ve bunun en güvenli yolunun vatandaşlık almaktan geçtiğini düşünmeleridir. Ayrıca ülkede kaldıkları süre boyunca başlarına bir şey gelse veya Sabra'nın örneğinde bahsettiği gibi İranlı kocasından ayrılrsa bile (evli statüsünden, tekrar bekâr statüsüne geçse dahi), vatandaş olduğu için Türkiye'de kalmaya devam edebilir. Bu görüşülen kişilere göre, ikamet izni veya çalışma izninden ziyade "vatandaş" statüsünü almanın daha garantili bir çözüm olarak düşünüldüğü ortadadır.

Türkiye'den Kıbrıs'a 13 defa Giriş Çıkış Yaparak Yaşayan Nadia ve Maarika

Nadia Tebriz'de doğmuş ve 1986 yılında Türkiye'ye okumak için gelmiş İranlı bir kadın. Geldiği ilk sene okulu kazanamadığı için Ankara'ya yerleşip YÖS sınavına buradan hazırlanmaya başlamış. Bu sırada Türkiye'de kalmak için izne ihtiyacı olduğundan ve diğer hiçbir tür (çalışma, eğitim vb.) izne başvuramadığından, İran ve Türkiye arasında imzalanan vize muafiyeti anlaşmasından yararlanmaya başlamış. Daha önce de bahsedildiği gibi bu antlaşma kapsamında Türkiye'ye girerken aldıklarıyla izinle 90 günlük serbest dolaşım hakkı elde eden İranlılar, kalış süreleri dolduktan sonra ülkeden çıkış yapmak durumundalar. Nadia da 90 günlük süresi dolduktan sonra Türkiye'den uçakla gitmesi en rahat yerlerden biri olan (çünkü İran vatandaşlarına vize istemiyor) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne gidip geliyormuş. "İndikten bir saat sonraki dönüş uçağıyla dönüyordum" diyor Nadia ve bu şekilde 13 defa Kıbrıs'a giriş çıkış yaparak Türkiye'de turist vizesiyle yani kayıtlı olarak yaşamaya devam ettiğini anlatıyor. Bu da 90 günden hesaplanınca 3 yıldan daha fazla bir süreye ve o dönemki uçak bileti ücretleri nedeniyle ciddi bir ekonomik sermayeye tekabül ediyor. Kısacası İran-Türkiye vize muafiyeti anlaşması sayesinde Nadia başka hiçbir izne başvurmadan Türkiye'de 3 yıl kalmayı başarmış. Ancak yeni gelen YUKK ile 90 günlük vize muafiyeti hakkı artık 180 gün içinde 90 gün kalma hakkı olarak değiştirilmiş durumda; bu nedenle, 2014 yılından itibaren İranlı göçmenler artık bu haktan üst üste 90 gün şeklinde faydalanamamaktalar. Nadia geçici izinlerle Ankara'da kaldığı sırada istediği üniversiteyi kazanamamış ama daha sonra İranlı arkadaş grubundan tanıştığı bir adamla evlenmiş. Tanıştığı sıralarda henüz Ankara'da bir üniversitede öğrencisi olan şimdiki eşiyle evlendikten sonra onun öğrencilik izni üzerinden Türkiye'de kalma hakkını elde etmiş. Dolayısıyla bekâr statüsünden evli statüsüne geçmesi Nadia'yı yasal olarak farklı bir konuma getirmiş ve eşinin üzerinden kalış izni almaya başlamış. Eşi üniversiteyi bitirene kadar onun öğrenci izniyle Türkiye'de yaşamışlar ancak okulu bitirdikten sonra çalışma iznine üst üste başvurmasına rağmen almayı başaramamış. Nadia'ya bu sorunu nasıl çözdüklerini sorduğumda, biraz çekinerek de olsa en sonunda Ankara'da tanıdık bir bürokrattan yardım almak durumunda kaldıklarını ve bu sayede eşinin çalışma izni aldığını söyledi. Burada Nadia ve eşinin tanıdıkları bürokrat sayesinde çalışma iznini almayı başardıklarını yani toplumsal sermayenin oldukça önemli bir avantaj sağladığı görülmekte. Öte yandan, daha sonraki süreçte çalışma iznini sürekli yenilemek gerektiği için, yani çalışma izni de kesin çözüm olmadığı için Türk vatandaşlığına başvurmuşlar. Azeri oldukları için vatandaşlıklarını alırken çok sıkıntı çekmediklerini söyleyen Nadia, 1996 yılında vatandaş olduktan sonra

hizmet sektöründe çalışmaya başlamış. Bunca uğraştan sonra Türkiye’de yaşamaktan memnun olup olmadığını sorduğumda, Nadia soruyu şu şekilde yanıtladı:

İran’ı hiç özlemiyorum desem (gülüyor), sizde bir laf vardır, “insanın doğduğu yer değil, doyduğu yer evidir”. Ama İran’da baskı var filan diye değil. Giderken orayı özliyorum, ama sonra hemen sıkılıyorum. Akrabalar da birbirinden uzaklaşmış... Kardeşlerim beni ziyarete geliyor zaten.

Nadia ekonomik sermayesi sayesinde Türkiye’de turist vizesiyle kalmaya devam etmiş, Türkiye’de edindiği toplumsal sermaye (İranlı arkadaş çevresi) sayesinde eşiyile tanışıp evlenmiş ve yine eşinin toplumsal sermayesi (bürokrat tanıdıkları) sayesinde de Türk vatandaşlığına, yani vatandaşlık sermayesine sahip olmuşlardır. Nadia’nın durumundan hareketle burada ayrıca hatırlatılması gereken önemli bir husus; “Türk soyundan” gelen kişiler Türk vatandaşlığı alınca kendi vatandaşlıklarından çıkmak zorunda kalmasalar da, yani çifte vatandaşlık hakları olsa da, durumun tüm göçmenler için bu şekilde olmadığıdır. Çifte vatandaşlık hakkı, “Türk soyundan” gelmeyen veya özel anlaşmalı ülkelerden olmayan kişilere tanınmıyor. Örneğin Maarika, Türk kökenli olmadığı için İran vatandaşlığından çıkmadan Türkiye’de vatandaşlık almak için oldukça çaba harcamış. Şimdi onun Türkiye’ye yerleşme deneyimine kısaca bakalım.

Maarika üniversiteyi İran’da okumaya başladıysa da orada hocasıyla ciddi bir tartışmaya girmesi sonucu ailesi Maarika’nın başına bir şey gelmemesi için onu 1987 yılında dayısıyla Türkiye’ye göndermiş. Türkiye’de ABD vizesi almak ve okumak üzere ABD’ye gitmeyi istiyormuş. Ankara’da vize başvurusu yaptıktan sonra, sonuç beklediği sırada kocasıyla tanışmış.

Ben vize başvurusu yaptıktan sonra sonucun gelmesi 3 ay filan sürdü. Bu sırada ailem geldi bizi görmeye ve tesadüfen bir yerde eski eşimle dayım arasında bir dostluk oldu. Sonra vize alamadığım belli oldu. Duygusal anlamda çok sıfırdıydım herhalde... Eski eşim de çok beyefendi, çok yakışıklı, çok hoş bir adamdı ve bana çok ilgi gösterdi, ben de âşık oldum. Ailem muvafakat vermedi ama ben yaptım ve Türkiye’de kalma sebebim bu oldu.

Maarika Türkiye’de evlendikten sonra vatandaşlığa geçmek istese de, Türk soyundan gelmediği için çifte vatandaşlık başvurusu yapamamış ve İran vatandaşlığından da çıkmak istemediği için uzun bir süre Türk vatandaşlığı almama konusunda direnmiş. Görüşme sırasında 7 sene boyunca her sene oturma iznini uzatmak için Emniyet Yabancılar Şube’sine gittiğini anlatıyor. Yıllar sonra Nadia’ya benzer şekilde tanıdıklar aracılığıyla kendisine yardım edecek bir bürokrat bulmuşlar ve Maarika çifte vatandaşlık almayı başarmış. Daha sonra eşiyile anlaşamayıp ayrıldığındaysa vatandaşlık sayesinde Türkiye’de kalmaya devam etmiş. Maarika’nın dükkânı veya belirli bir ofisi

yok, dönemlik işler üzerinden serbest çalışıyor. Dolayısıyla vatandaşlığı olmasaydı ne ikamet izni, ne de çalışma izni aracılığıyla Türkiye'de kalmaya devam edebilecekti. Özetleyecek olursak, Maarika Türkiye'ye ilk geldiğinde öğrenci veya çalışan statüsüne geçemese de, evlendiği için bekâr statüsünden evli statüsüne geçmiş, ancak Türk kökenli olmadığı için çifte vatandaşlık hakkı kendisine tanınmamış ve bu hakkı Azeri veya Türkmen İranlılar gibi kullanabilmesi için önemli bir tanıdık bulması, yani toplumsal sermaye aracılığıyla halletmesi gerekmiş. Bu sayede, göç ettiği ülkede edindiği vatandaşlık sermayesi sayesinde Maarika Türkiye'de eşinden boşanmış olsa dahi, "kayıt-dışı" duruma düşmemiş.

Türkiye'den Vatandaşlık Almak İstemeyen Arash'a Karşılık Rahim'in Deneyimi

Şimdiye kadar görüşülen kişilerin hepsi çalışmak veya yaşamak gibi farklı nedenlerle de olsa nihayetinde Türkiye'de vatandaşlık almanın kendi gelecekleri açısından daha faydalı olacağını düşünen kişilerdi. Mamafih görüşülen kişiler arasında kasıtlı olarak vatandaşlık almak istemeyen İranlı (düzenli) göçmenler sayıca az da olsa var. Arash da bu kişilerden bir tanesi. 2000'li yıllarda okumak üzere Ankara'ya gelen Arash doktorasını Ankara'nın bilinen devlet üniversitelerinin birinde yapıyor. Eşiyle birlikte uzun bir süre eğitim izni üzerinden Türkiye'de kalıyorlar ve kendi doktorasını tamamladıktan sonra eşinin eğitim izni üzerinden burada kalmaya devam ediyorlar. Görüşme sırasında serbest meslek sahibi olan ve ticaretle uğraşan Arash, Azeri olmasına rağmen vatandaşlığa başvurmadığını çünkü vatandaşlık alırsa yaptığı işten dolayı vermesi gereken vergilerin çok daha fazla olacağını söylüyor. Öte yandan ikamet izninin sorun olup olmadığını sorduğumda, artık yeni çıkan "taşınamaz edinim" kanunu sayesinde vatandaşlığa da ihtiyacı olmadığını söylüyor. Taşınamaz edinim kanununa göre yabancılar Türkiye sınırları içinde taşınamaz mal aldıklarında otomatik olarak ikamet izni elde etmiş oluyorlar. Arash'la çalışma izni almak için ciddi bir hazırlık yaptığı dönemde görüştük ve çalışma izni alamasa dahi, en kötü ihtimalle bu taşınamaz mal kanunundan faydalanabileceğini söyledi. Öte yandan Nadia'nın durumundan hatırlanacağı gibi, çalışma iznine başvuran kişinin koşulları başvurmaya yetse bile, kesin olarak çalışma izni alabileceğinin bir garantisi yok, dolayısıyla göçmenler genellikle Türkiye'de kalabilmek için ek bir plan yapıyorlar. Benzer şekilde Arash'ın ek planı da ev almak olarak gözüküyor. Bu noktada toplumsal sermayeden ziyade Arash karşılaştığı problemi ekonomik sermaye birikimi aracılığıyla, yani zorda kalırsa ev alarak aşmayı planlıyor. Önceki bölümlerde belirtildiği üzere, Türkiye son senelerde daha ciddi olarak düzenli göç çağrısı yapmaya başlamış olsa da,

hazırlıklarının henüz tam bir yasal düzenlemeye karşılık gelmediği, çalışma izni alma konusundaki sıkıntılardan da anlaşılıyor.

Türkiye’de kalmak için resmi kurumlara sürekli bir başvuru durumu yaşadığını söyleyen Rahim de deneyimlerinin ayrıntılarını görüşme sırasında aktarıyor. Eğitimini Ankara’da bir üniversitede tamamladıktan sonra kendisi için çalışma izni talebinde bulunan bir şirkette çalışmaya başlıyor. Önceki görüşülen kişilere benzer şekilde vatandaşlık almanın, ya da vatandaşlık sermayesinin, Türkiye’de kalmak için en güvenilir yol olduğunu söyleyen Rahim, bunun iş kurmak ve yürütmek veya çocuklarının ülke içindeki yaşamı dâhil birçok şey için çok önemli olduğunu düşünüyor. Yine de Azeri olmasına rağmen Rahim’in vatandaşlık alması kolay olmamış ve tüm evraklarla beraber 6 defa başvuru yapması gerekmiş. Bu durum da sadece çalışma izninin değil, “Türk soyundan” gelen göçmenlerin dahi çifte vatandaşlık almasının her zaman kolay olmadığını gösteriyor.

Bu bölümü tamamlayıp İranlı öğrencilerin görüşlerine geçmeden önce yasal statüye ilişkin vurgulanması gereken son bir durum da Ankara’ya yerleşmiş olan İranlı göçmenler toplumsal statülerine verdikleri önemle ilgilidir. Öğrenci statüsünden çalışan statüsüne geçiş belirgin bir yükselme olsa da, genel olarak vatandaşlık almanın, dolayısıyla Türkiye’de Türk vatandaşı olmanın statüsü “yabancı” veya “göçmen” olmanın çok üstünde. Dolayısıyla sadece “vatandaş” ve “göçmen” arasında değil, “göçmen” ve “yabancı” statüleri arasında da bir hiyerarşi var. Vatandaşlık almanın yüksek vasıflı İranlı göçmenler tarafından (Türkiye kökenli olsun ya da olmasın) daha çok tercih edildiği buradaki birçok örnekte de görülüyor. Ayrıca yapılan görüşmelerde göçmen statüsünün İranlı görüşülen kişileri rahatsız ettiği de anlaşılmakta. Görüşülen kişilerle randevulaşmak için telefonla görüşürken çalışmamın “İranlı göçmenler üzerine bir araştırma” olduğunu söylediğimde, bazı görüşülen kişiler kendilerinin göçmen olmadığı konusunda beni uyardılar. Bu ifadeden neden rahatsız olduklarını sorduğumda “biz sığınma amaçlı Türkiye’ye gelmedik, burada çalışıyoruz” şeklinde yanıtlar aldım. Bunda kendilerinin yüksek vasıflı olması ve genellikle Türkiye’de ve dünyada kalifiye olarak görülmeyen sığınmacılar gibi anılmak istememeleri kadar, göçmen ifadesinin Türkiye’de yaygın olarak benzer negatif bir anlam taşımasının da etkisi var. Bu durum, İranlı göçmenler açısından sadece yasal statü olarak değil, toplum içerisinde de nasıl tanımlandıklarının onlar açısından önemli olduğunu gösteriyor.

İRANLI ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE DENEYİMLERİ SONRASI GELECEK PLANLARI

İranlı öğrenciler Türkiye’ye geldiklerinde hâlihazırda eğitim üzerinden oturma iznine sahip oldukları için bu bölümde onların statü geçişleri

açısından yasal bir farklılıktan bahsetmek mümkün değil. Öte yandan, İranlı öğrencilerin Türkiye'de kaldıkları süre boyunca yaşadıkları deneyimler onların burada kalmak, diğer bir ifadeyle yerleşmeye karar vermek ya da Türkiye'den ayrılmayı seçmek noktasında tercih yapmalarına neden oluyor. Bu sebeple onların Türkiye'ye ilişkin gözlemleri ve burada kalma/yerleşme konusunda nihai düşünceleri, Türkiye'ye eğitim üzerinden gelen düzenli göçün yönelimlerine ilişkin ciddi bir gösterge olarak da okunabilir. Dolayısıyla bu bölüm, Türkiye'ye gelen ve okuyan İranlı öğrencilerin göç deneyimi ve Türkiye'ye yerleşmeye ilişkin kararlarına odaklanacaktır, çünkü bilinmektedir ki eğitim amacıyla yurtdışına çıkan uluslararası öğrenciler, eğitim aldıkları ülkeye yerleşmeyi kuvvetli bir ihtimal olarak düşünmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı 2014). Bu bölümde yer verilen İranlı öğrenciler, en az bir en fazla beş senedir Ankara'da yaşamaktadırlar ve önceki bölümde yer verilen yerleşik İranlılara benzer şekilde, çoğu Türkiye'ye geldiğinde belli bir ekonomik sermaye birikimine sahiptir yani eğitim aldıkları dönemde çalışmamaktadırlar.

Üniversite Sonrası Türkiye'de Kalamayan Nabila ve Kalmak İstemeyen Şirin

Nabila İran'da yaşadığı sürede çok başarılı bir öğrenciymiş ve liseyi dereceyle bitirdikten sonra inşaat mühendisliği bölümünde okumaya başlamış ancak Bahai olduğu öğrenildikten sonra bölüm birincisi olmasına rağmen üniversiteden atılmış. Sonrasında hemen ailesiyle Ankara'ya gelen Nabila, aynı bölümden ve birinci sınıftan tekrar okumaya başlamış. Okurken bir yandan da bölümü nedeniyle zorunlu staj yapması gerektiğinden bir inşaat ofisinde staj bulmuş ve üniversiteyi bitirdikten sonra acaba Türkiye'de kalabilir miyim diye imkânlarını öğrenmek için staj yaptığı iş yerinin patronuyla konuşmuş. Patronu Nabila'ya Türk vatandaşı olmayan kişileri çalıştırmak için özel bir izin almaları gerektiğini ve bunun da çok kolay olmadığını söylemiş. Nabila bu sözlerin kendisini Batı ülkelerinde okumaya devam etmesi için teşvik ettiğini söylüyor ve düşüncelerini şu sözleriyle ifade ediyor:

Benim burada Türkiye'de çalışmam biraz zor. Mesela bugün iş konusunda patronla konuştum, 'yabancıyı nasıl işe alıyorsunuz' diye sordum. İş izni, sigorta olayları var. Yani baya karışık bir şey. Yabancıyı işe almak şirket için daha fazla sorumluluk istiyor. Daha fazla masraflı oluyor. Yani bir Türk gibi rahat kabul etmiyorlar... Ofiste çalışmak isterim. Şantiyeyi de çok istiyorum. Bugün mesela benim için güzel bir deneyim oldu çünkü beni fabrikaya gönderdiler. Gördüğüm insanlar hocalarım gibi değil-diler. İlk yemek yediğimizde çok işçi vardı. Parmak sayısında kadın vardı. Girişte bir bakış, çıkışta bir bakış, herkes bakıyordu. Değişik bir deneyim-

di. Ben ofise geri dönmek istiyorum dedim ama 'burada da dur, yaşa, öğren' dediler.

Nabila'nın fark ettiği durum yani işyerinin yabancı çalıştırmak için izin almasının kolay olmaması aslında birçok işyeri ve dolayısıyla göçmen için geçerli. 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun Yönetmeliği'nin 13. maddesi uyarınca belirlenen yabancıların çalışma izinleri taleplerine yönelik olarak başvuru sahibi işyerinde en az 5 Türk vatandaşının istihdam edilmesi ve her bir yabancı için ayrı ayrı beş Türk vatandaşının istihdamı aranması koşulu mevcut. Bu da yabancıların işyerine alınmasını epey zorlaştırmakta. Bunu fark eden Nabila Ankara'da üniversite eğitimini tamamladıktan sonra yüksek lisans yapmak için Batı ülkelerine gitmeyi düşünüyor. Başka bir ifadeyle öğrenci statüsünden çalışan statüsüne geçiş yapmanın zorluğu Nabila'yı Türkiye'de kalma fikrinden vazgeçirmiş ve başka bir ülkede yeni planlara yöneltmiş durumda.

Şirin de Nabila gibi Ankara'da eğitim gören bir öğrenci. Nabila'nın aksine Türkiye'de kalamayacağı için değil, burada kalmak istemediği için başka bir ülkede okumaya gitmek istiyor. Azeri olduğu için isterse Türkiye'de kalması diğer yabancı öğrencilere göre daha yüksek bir olasılık ancak Türkiye'de genel "standardı" beğenmediği için kalmak istemediğini görüşme boyunca üst üste dile getiriyor:

Burada bir şeyler çok zor. Yaşadığım şeyler asla standart değil. Belli bir kural yok ve kurallar herkes için aynı değil. Bu konuda baya zorluk çektim. Mesela ikamet konusunda... Üniversite ikamet için dönemin başında belge veriyor. Bana 5 aylık ikamet verdi. Yani yazın başında bitiyordu. Boşu boşuna burada 3 ay ikamet iznim olmadan kaldım. Sonra ceza ödedim. Yani öğrencilerin yazın okulda kalmasını düzenleyen bir kanun yok. Bir şeyler zor oluyor. Sıkılıyorum. Yani benim burada sadece araştırma yapmam gerekiyor. Zaten laboratuvarında baya yoğunum. İşte böyle şeyler araştırmamı çok etkiliyor (...) Mesela sağlık sigortası her insanın hakkıdır, herkesin olsun, Almanya'da öyle... Burada öyle bir şey yok. Okulun sağlık merkezine gidebilirim, ama işte doktorlar çok iyi değil. Yani çok korkuyorum bu konuda, bir şey olursa ben ne yapacağım diye. Özel sigortaya baktım ama o da çok pahalıydı. 3 ay falan araştırdım ama sonra boş verdim. Bu bence hiç normal bir durum değil. Hayat standardı her insanın hakkı... Bu yüzden buralarda sıkılıyorum. Hayatımız standart değil.

Şirin'in burada standart hayat ile kastettiği, sağlık, eğitim ve işle ilgili sosyal koşulların garanti altına alındığı bir ülkede yaşamak. Kendisi de örneğini verdiği Almanya gibi sosyal refah koşullarının yüksek olduğu bir ülkede yaşamak istiyor. Başka bir ifadeyle sadece statü geçişi yaşayabilmek

için değil, aynı zamanda statü geçişi sonucu daha yüksek “standarda” kavuşabilmek için başka bir ülkeye göç etmek istiyor Şirin. Hem Nabila hem de Şirin Türkiye’deki yasal zorlukları ekonomik veya toplumsal sermaye aracılığıyla çözemedikleri için farklı bir strateji geliştiriyorlar: eğitim üzerinden başka bir ülkeye, özellikle Batı ülkelerinden birine göç ederek. İkisi de Batı ülkesine gitme fikrini İran’da çevrelerinde duydukları göç hikâyelerden kaynaklandığını söylüyor. Bu nedenle yerleşik İranlılarda olduğu şekliyle yani gittikleri ülkede edindikleri sermayelerden ziyade, İranlı öğrencilerde kendi ülkelerinde sahip oldukları toplumsal sermayenin yani orada edindikleri “Batı ülkelerine” dair bilginin ve algının önemi ortaya çıkıyor. Öte yandan Türkiye’nin de yüksek vasıflı göçmenler açısından daha cazip bir seçenek olabilmesi için çeşitli iyileştirmelerin yapılması gerektiği, daha önce de bahsedilen Onuncu Kalkınma Raporu’nda da yer almaktadır. Bu noktaya kadar deneyimlerine yer verilen İranlı öğrenciler Türkiye’den başka bir ülkeye gitmeyi düşünse de, görüşmeler sırasında Türkiye’de kalmak istediğini söyleyen İranlı öğrenciler de oldu. Makaleyi tamamlamadan önce son olarak onların kalma sebepleri ve planlarına bakacağız.

Ailesi için Türkiye’de Kalmak İsteyen Sami

Sami İranlı öğrenciler arasında azınlık denilebilecek bir kesim olan Türkiye’de kalmak isteyen grubun içinde yer almakta. İran’dan ilk geldiğinde planının bu yönde olmadığını ancak Türkiye’deki eğitim sisteminden memnun kaldıktan sonra burada kalmayı düşünmeye başladığını söyleyen Sami, Azeri olduğu için de Türkiye’de daha kolay vatandaşlık alabileceğini ve dolayısıyla çalışma yaşamına geçişte sıkıntı yaşamayacağını düşünüyor. 1980-1988 yılları arasında gerçekleşen İran Irak savaşı sırasında küçük bir çocuk olan Sami, o dönem ülkesinde yaşadığı güvensizlik hissini hâlâ hatırladığını ve bu nedenle hayatını güvenli bir ülke üzerinde inşa etmek istediğini vurguluyor. Ayrıca görüşme devam ederken Sami’nin Türkiye’de kalmak istemesinin öncelikli nedeninin sadece kendi geleceği değil, ailesinin geleceği için de olduğu ortaya çıkıyor. Sami’nin ailesi, İran nüfusunda baskın olan Şii mezhebinin aksine, İslam dini içerisindeki Sünni mezhebinden ve bu durum şimdiye kadar ülkelerinde çok fazla ayrımcılık yaşamalarına neden olmuş:

Hatırlıyorum, 3 yaşındaydım ve bizim şehirde bombardıman oluyordu. Kırmızı alarm sesini duyduğumda, bir radyom vardı, onu alırdım ve bodrumda sığınağa giderdim. Annem de kardeşime hamile olduğu için yavaş yavaş arkamdan gelirdi. Kırmızı alarm bitene kadar orada beklerdik. Buna alışmıştım. Şimdiki kişisel özelliklerimi araştırdığımda bunun hayatımdaki etkisini fark ediyorum. Bundan sonra eşim olsun çocuklarım olsun, gelecek hayatımda kim olursa, onların yüzde 100 güvenli bir yerde

yaşamamı istiyorum. Ben bir gün yok olursam eğer gözüm arkada kalmayacak... Mesela Amerika'yı bir kenara koydum. Amerika'da çok zengin olman lazım, parasız pulsuz olursan çok sıkıntılı... Ama İsviçre gibi bir ülkede herkes rahat yaşıyor. Bir çocuk öksüz bile kalsa hayatına devam edebilir ve devlet ona sahip çıkar. Güven var! Sevdiklerimin böyle bir ortamda olmasını istiyorum. Mesela anne babamı iki üç sene sonra buraya [Türkiye'ye] getirmek istiyorum. Türkiye'de yeni bir yasa çıktı, artık İranlılar buradan ev alabiliyorlar. Babam gelirse kesinlikle boş durmaz, zaten gece gündüz TRT4'ten sanat müziği dinleyen biridir. Mesela çok kalabalık olmayan Ayvalık, Datça gibi sıcak bir yerde yaşayabilirler. İran'da savaş yok ama kişisel özgürlük diye bir şey de yok. Ben Sünni'yim, ailem de öyle... Ve Sünni olmak ikinci sınıf vatandaşlıktır. Babam çalıştığı kurumda vilayetimizin ikinci kişisi oldu ama asla birinci kişisi olamadı, çünkü izin vermezlerdi... Yani ailemi buraya yerleştireyim ondan sonra kendi hayatımı yaşamaya başlayacağım.

Burada Sami'nin Türkiye'ye yerleşmek istemesinin öncelikli nedeninin ailesi olduğu, yani kendi ülkesinden taşıdığı toplumsal sermaye olduğu anlaşılıyor. Kendisi vatandaşlık için başvuru yapabilecek koşulları yüksek lisansı bitirdiğinde sağlayacak ama ailesi için ev alıp, ikamet izni sağlayan yeni yasadan ekonomik sermaye aracılığıyla faydalanmak istiyor. Ne yazık ki çalışma izninin İranlı öğrenciler arasında yaygın bir güven hissi yaratmadığı ve vatandaşlığın daha garanti bir çözüm olarak gözüktüğü Sami'nin anlatımından da ortaya çıkmakta.

Boşandıktan Sonra Türkiye'de Kalmaya Çalışan Roxane

Roxane ilk olarak Türkiye'ye İranlı eşiyle evlendikten sonra, yaşamak üzere gelmiş. Eşi o sırada Ankara'da bir üniversitede lisans öğrencisiymiş. İran'da lisans eğitimini tamamlamış olduğu için Roxane de Ankara'ya yerleştikten sonra doğrudan yüksek lisans eğitimine başlayabilmiş. Eşinin yeterince ekonomik sermayesi olduğu için ilk geldiklerinde ikisi de çalışma ihtiyacı duymamışlar. Ancak bir süre sonra evlilikleri iyi yürümediği için Roxane kocasından ayrılmaya karar vermiş ve yüksek lisansı tamamladığı için Türkiye'de kalabilmesini sağlayacak herhangi bir izni olmadığından İran'a geri dönmüş. Bir müddet İran'da yaşadıkten sonra Ankara'da yaşadığı hayatı özlediğini fark eden Roxane, bu sefer eğitim üzerinden Türkiye'ye geri gelmiş ve doktora eğitimine başlamış. Aslında Biyoloji alanında okuduğu bölüm dışında, daha sanat ağırlıklı bir iş yapmak istediğine karar vermiş ve bölümünü dondurup başka bir üniversitenin sanat fakültesindeki yetenek sınavlarına hazırlanmış. Uzun bir çalışma sonrasında yetenek sınavına girmiş ama sınavı geçememiş. Bundan sonra Türkiye'de kalmak için elinde kalan

tek seçenek olan dondurmuş olduğu doktora programına geri dönmüş. Öte yandan Roxane'ın ikinci gelişinde maddi durumu boşanmış olduğu için eskisi gibi de iyi değil ve öğrencilikle beraber (o yıllarda) çalışması sınırlı olduğu için⁷ çeviri gibi daha geçici işlerle hayatını döndürüyor ve İran'da yaşayan ailesinden maddi destek almaya devam ediyor. Bu nedenle doktora programını bitirmeden Türkiye'de kalmak için resmi iznini ayarlaması gerekiyor. Roxane, Azeri olmasına rağmen vatandaşlığa başvurması halinde vatandaşlık alabileceğinin garantisi yok. Yukarıda bahsedilen örneklerde hatırlanacağı üzere Azeri olmasına rağmen bazı görüşülen kişiler ancak tanıdık vasıtasıyla çalışma izinlerini veya Türk vatandaşlıklarını alabilmişlerdi. Dolayısıyla Roxane de bu seçeneğe henüz garanti gözüyle bakamıyor. Başka bir ülkede yaşama şansı olsaydı Türkiye'yi tercih eder miydi sorusunaysa şu şekilde cevap veriyor:

Benim hayatım biraz değişik oldu. Çünkü ben 39 yaşında yeni bir şeye başladım [Türkiye'ye gelip doktora başladığı yaş]. O yüzden bir şeyleri feda ettiğimi fark ettim. Her şeyin bir bedeli vardır. Ama çocuğum olsa açıkçası Türkiye'yi çok tercih etmem. Mesela Kanada'da büyümesini isterim. (...) Türkiye'nin gidişatı bence iyi değil. Biraz dikkatli olmamız gerekiyor.

Alıntıdan da anlaşıldığı üzere Türkiye'de kalmasını ileri yaşta hayat değişikliğine karar vermesine bağlayan Roxane, çocuğu olsa daha iyi bir yaşam için onu Kanada'da büyütmeyi tercih edeceğini söylüyor. Aileden gelen ekonomik sermayesi ve Türkiye'de yıllar içinde oluşmuş toplumsal sermayesi olsa da Roxane Türkiye'de vatandaşlık sermayesi almasının çok zor olduğunun farkında ve bu nedenle Türkiye'yi ideal bir seçenek olarak görmüyor. Evli statüsünden boşanmış statüsüne geçişi sonrasında Roxane belli bir maddi düşüş yaşamış durumda. Öte yandan, öğrenci statüsünden çalışan statüsüne geçememek gibi bir endişesi de var. Yukarıda andığımız diğer İranlı öğrenciler de aynı şekilde çeşitli açılardan sıkıntılar çekmekte ve bu sıkıntıların yoğunlaştığı yer olarak yine çalışma hayatına geçiş dönemi ön plana çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, öğrenci statüsünden çalışan statüsüne geçişte ciddi engeller yaşanmakta ve İranlı öğrenciler çoğunlukla Türkiye'de zorluk yaşayacaklarını ve belli bir standardı tutturamayacaklarını düşündükleri için Batı ülkelerinde doktora eğitimlerine devam etmeyi planlamaktadırlar.

SONUÇ

Makale Türkiye'ye düzenli göç kapmasında gelen en kalabalık gruplardan biri olan İranlıların ülkede yasal olarak "düzenli" kalma stratejilerine ve

ülkeye yerleşmeye dair gelecek planlarına odaklanmıştır. Bunu anlamak için makale, düzenli göçmenlerin *statü geçişleri* (Nohl vd. 2011) sırasında (öğrenci statüsünden çalışan statüsüne geçerken) yaşadıkları veya yaşayacaklarını düşündüğü sıkıntıları ortaya koyarken, bu sıkıntıları başta ekonomik ve toplumsal olmak üzere *farklı sermayeler* aracılığıyla (Bourdieu 1986) nasıl aştıklarını iki ayrı İranlı düzenli göçmen grubu üzerinden görmeye çalışır. Birinci grup Türkiye'ye öğrencilik dönemlerinde gelip daha sonra çalışan statüsüne geçiş yapmış olan İranlı yerleşikler, ikinci grupsa henüz nerede temelli olarak yaşayacağına karar vermemiş olan İranlı öğrencilerden oluşmaktadır. Bu iki grup arasındaki en temel fark, birinci grubun yani yerleşik İranlıların, Türkiye'deki yasal kalış izinlerini çoğunlukla garanti altına almış olmasıdır. Kimileri Türk vatandaşlığı almışken, kimileri bilinçli olarak vatandaşlık almak istememiş ya da bu süreci ertelemişlerdir. Ancak örneklere tek tek bakıldığında görülmüştür ki, Türkiye'de öğrencilikten çalışma hayatına geçiş süreci pürüzsüz yaşanmamış, İranlı göçmenler bu süreçte "kayıt-dışı" veya "düzensiz" göçmen durumuna düşmemek için çeşitli stratejiler geliştirmek durumunda kalmışlardır. Eşinin öğrenim izni üzerinden kendi iznini uzatmak, çalışma iznine başvurmak, yurtdışına giriş-çıkış yapmak veya Türkiye'de taşınmaz mal almak bu stratejilerin arasında sayılabilir. Bu stratejilerin oluşmasında belirleyici olan etkenlerin başında göçmenlerin farklı sermaye birikimleri gelir. Ekonomik sermaye birikimleri yasal kalış sürelerini uzatmak açısından İranlı göçmenler tarafından farklı şekillerde kullanılmıştır; Nadia 13 defa Kıbrıs'a gidip gelerek turist vizesini uzatırken, Arash özellikle çalışma izni alamadığı takdirde ev alarak Türkiye'de ikamet izni edinmeyi planlamıştır.

Ayrıca bu gibi ikamet veya çalışma izinlerine dair sıkıntılar nedeniyle yerleşik İranlıların büyük bir oranı, ülkede kalmak için en güvenilir seçenek olarak Türk Vatandaşlığı almayı, diğer bir ifadeyle *vatandaşlık sermayesi* (Bauder 2008) edinmeyi hedeflemişlerdir. Ancak yukarıda bahsedilen örneklerde görülmüştür ki Türk soyundan gelen göçmenlerin (örneğin Azeri İranlıların) çifte vatandaşlığa başvuru hakkı olmasına ve başvuru koşullarını yerine getirmelerine rağmen vatandaşlık başvurularına hemen olumlu sonuç alamamakta (Rahim 5 defa başvurduğunu yukarıda aktarmıştı) ve bu konuda yardımcı olabilecek tanıdıklarından yani toplumsal sermayelerinden faydalanmaktadır. Bu stratejilerden anlaşılmaktadır ki, önceki senelerde Türkiye'ye düzenli göç çerçevesinde gelen İranlı göçmenler, mevcut yasal düzenlemelerin pratikteki yetersizlikleri nedeniyle çeşitli sıkıntılar yaşamışlar ve bunları ekonomik, toplumsal sermayeleriyle ve çoğunlukla kendi çabalarıyla vatandaşlık sermayesi edinerek çözmeye çalışmışlardır. 2013 yılında çıkan ve 2014 yılında yürürlüğe giren YUKK'un, bu tarihten sonra gelenler üzerinde nasıl bir etkisi olacağı ayrıca araştırılması gereken

bir konu olsa da, burada bahsedilen örneklerde yerleşik İranlıların çalışma izni alamaması veya vatandaşlık almaya çalışması, ülkede uygulamaya dair ciddi sıkıntılar olduğunu göstermektedir. Buna ilaveten hatırlatmak gerekir ki, çalışma iznine başvuran İranlılar başvuru koşulunun çoğunu karşılarsa da, işverenlerden beklenen “işyerinde her yabancı çalışana karşılık 5 Türk vatandaşının çalıştırılması” vb. koşullar da bu süreci zorlaştırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, pratikte yaşanan bu zorluklar giderilmediği sürece, YUKK'un ve Çalışma Bakanlığı'nın yabancıların çalışmasına dair getirdiği yeni düzenlemelerin, düzenli ve yüksek vasıflı göçmenlerin yaşamında belirgin bir fark yaratması beklenmemelidir.

Öte yandan, son yıllarda dış-göçe açık bir perspektifle uluslararası öğrencileri Türkiye'ye çekme çabasının sonuç verdiği ve daha çok uluslararası öğrencinin ülkeye eğitim almak üzere geldiği makalenin önceki bölümlerinde belirtilmişti. Ancak sayıca artış nedeniyle Türkiye'ye eğitim amacıyla gelen tüm uluslararası öğrencilerin ülkeye yerleşmek isteyecekleri gibi bir durum söz konusu değildir. Görüşmelere katılan İranlı öğrenciler Türkiye'de çalışma koşullarını araştırmakta ve eğer çalışma izni alamayacaklarını düşünüyorlarsa eğitim yoluyla Batı ülkelerine göç etmeyi planlamaktadır. Nabila staj yaptığı fabrikada ileride çalışıp çalışmayacağını sorduğunda patronu ona yabancı çalıştırmanın çok masraflı olduğunu söylemiş ve Nabila yüksek lisans eğitimi için Batı ülkelerine gitmeye karar vermiştir. Nabila'ya benzer şekilde İranlı öğrencilerin çoğu eğitimlerinin bir aşamasını Türkiye'de tamamladıktan sonra, doktora veya doktora sonrası eğitimleri için Batı ülkelerine gitmek istemektedir. Geleceğe dair bu planı yaparken kendi ülkelerinde sahip oldukları toplumsal sermayenin, yani aile ve çevrelerinden gelen bilginin ve algının etkisi öne çıkmaktadır. Türkiye'de kalmayı düşünen iki İranlı öğrencininse aile veya maddi durum/yaş gibi yine toplumsal ve ekonomik sermayelerden dolayı bu tercihi yaptıkları görülmektedir.

Toparlayacak olursak, Türkiye'nin hedeflediği yüksek vasıflı işgücü potansiyelini eğitim aşamasından itibaren ülkeye çekme planının gerçekleşmeye başladığı ancak, uluslararası öğrenciler kapsamında İranlı öğrencilerin ülkeye yerleşmelerini sağlayacak kolaylaştırıcı uygulamaların henüz tam olarak oluşturulmadığı yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. Türkiye'ye hâlâ en fazla öğrenci gönderen ülke sırasıyla Türkmenistan ve Azerbaycan'dır, üçüncü sırada da İran gelmektedir. Bu iki ülke de, farklı Türk dillerini konuşan komşu ülkelerdir. Bu da aslında Türkiye'nin uluslararası öğrencilere yabancı dilde eğitim verme olanaklarını henüz yeterince geliştirmediğine işaret etmektedir. Bu Türkiye'nin hem yabancı dilde eğitim verme, hem de statü geçişleri (eğitim sonrası kalma veya çalışma izni alarak ülkeye yerleşme) aşamalarında iyileştirmelere ihtiyaç olduğunu gösterir. Sonuç olarak, Türkiye'de düzenli göç ile yüksek vasıflı göç kapsamında en

önemli iki grubu oluşturan uluslararası öğrenciler ve emek piyasasına dâhil olup çalışmak isteyen göçmenler için düzenleme ve uygulama bazında statü geçişlerini kolaylaştıran bir takım iyileştirmelere hâlâ ihtiyaç vardır. Bu da, sığınmacıların acil durumu nedeniyle Türkiye’de düzensiz göçün daha çok dikkat çektiği şu son dönemde, düzenli göçe dair ihtiyaçların da göz ardı edilmemesinin ve hatta bu iki göç alanı kapsamında iyileştirmelerin birlikte yürütülmesinin önemine işaret eder.

Notlar

1. Bu makalede kullanılan “İranlılar” tanımı genel olarak düzenli ve/ya düzensiz tüm İranlı göçmenleri ifade etmektedir ancak özellikle altıncı ve yedinci bölümlerde alıntı yapılan görüşülen kişiler Ankara’da yaşayan ‘İranlı düzenli göçmenlerden’ oluşmaktadır. İranlı düzenli göçmenlerin deneyimleri de ‘yerleşik İranlılar’ ve ‘İranlı öğrenciler’ olmak üzere toplam iki grup üzerinden aktarılmıştır.
2. 16 Aralık 2013 tarihinde, AB Komisyonu’nun İçişleri’nden sorumlu Üyesi Cecilia Malmström ile Türk yetkililer Ankara’da AB-Türkiye geri kabul anlaşmasını imzalayarak, AB-Türkiye Vize serbestisi diyalogunu başlatmışlardır.
3. Burada İskân Kanuna kısaca “dış göç” ile ilgili değinildiğinden, kanunun ülke içindeki etkisine yer verilmemektedir.
4. Vize muafiyeti kapsamında olan ülkelerden Türkiye’ye girmek isteyen yabancı vatandaşlara YUKK sonrası bir sınırlandırma getirilmiştir ve yabancı vatandaşlar daha önce 90 + 90 şeklinde üst üste giriş izni alabiliyorken, bu 180 gün içerisinde en fazla 90 gün kalma hakkı şeklinde yeniden tanımlanmıştır. Bu sebepten ötürü komşu bir ülkeye giriş-çıkış yapılarak hızlıca kazanılan yeni bir 90 günlük hak ortadan kalkmıştır.
5. Dış hekimliği, ebelik, hastabakıcılık; eczacılık; veterinerlik; özel hastanede sorumlu müdürlük; avukatlık; noterlik; hâkimlik ve savcılık; özel veya kamu kuruluşlarında güvenlik görevlisi; kaptanlık, dalgıçlık veya kılavuzluk yapamazlar. Yabancıların yapamayacakları mesleklerin 2007 yılında yeniden düzenlenmesiyle doktorluk ve hemşirelik meslekleri için engeller kaldırılmış ve yabancıların bu meslekleri özel sağlık kuruluşlarında icra etmelerine olanak sağlanmıştır.
6. Fransa’da siyasi bir karikatür ve mizah dergisi olan Charlie Hebdo’nun binasına 7 Ocak 2015 tarihinde “Hz. Muhammed ile dalga geçtikleri” gerekçesiyle silahlı bir saldırı düzenlenmiş ve dergide çalışan 12 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olayın üstüne Avrupa’da İslamofibi’nin yükseldiğini düşündüren saldırılar yaşanmıştır. 13 Ekim 2015 tarihinde İngiltere başkanı David Cameron ülkede İslam karşıtı nefret suçlarının bir önceki seneye nazaran yaklaşık yüzde 20 artış gösterdiğini açıklamıştır. (*The Huffington Post* 2015).
7. Roxane’le görüşme yapıldığı sırada uluslararası öğrencilerin çalışmasına yönelik kolaylaştırma düzenlemesi henüz çıkmadığı için, Roxane bu dönemde tam zamanlı bir iş bakamıyor.

KAYNAKÇA

- Akis Kalaylıoğlu, Yasemin. 2014. Uluslararası Göç Bağlamında Bourdieu'nun Kavramları: Ankara'da Yaşayan İranlılar Örneđi. *İdeal Kent*, Kent Araştırmaları Enstitüsü,, sayı 14: 182–205.
- Bafekr, Sigrid ve Johan Leman. 1999. Highly qualified Iranian immigrants in Germany: The role of ethnicity and culture. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 25 (1): 95–112. doi:10.1080/1369183X.1999.9976674.
- Bakalian, Anny ve Medhi Bozorgmehr. 2009. *Backlash 9/11: Middle Eastern and Muslim Americans Respond*. Berkeley: University of California Press.
- Bauder, Harald. 2008. Citizenship as Capital: The Distinction of Migrant Labor. *Alternatives: Global, Local, Political* 33 (3): 315–33. doi:10.1177/030437540803300303.
- Bourdieu, Pierre. 1986. The Forms of Capital. İçinde *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, editör John Richardson. New York: Greenwood.
- Bourdieu, Pierre. 2010. *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.
- Bourdieu, Pierre ve Loïc Wacquant. 2013. Symbolic Capital and Social Classes. *Journal of Classical Sociology* 13 (2): 292–302. doi:10.1177/1468795X12468736.
- Bozorgmehr, Mehdi. 1997. Iranians. İçinde *Case Studies in Diversity: Refugees in America in the 1990s*, David W. Haines. Westport, Conn: Praeger.
- Castles, Stephen ve Prof Mark J. Miller. 2009. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 4th edition edition. Basingstoke England; New York: Palgrave Macmillan.
- Erder, Sema. 2007. 'Yabancısız' Kurgulanan Ülkenin 'Yabancıları'. İçinde *Türkiye'de Yabancı İşçiler. Uluslararası Göç, İş Güvü ve Nüfus Hareketleri*, editör Arı Aylan. Derin Yayınları. <http://www.idefix.com/kitap/turkiyede-yabanci-isciler-aylan-ari/tanim.asp?sid=Q1SLZZNGL5EWLM7WEY6Z>.
- Erel, U. 2010. Migrating Cultural Capital: Bourdieu in Migration Studies. *Sociology* 44: 642–60. doi:10.1177/0038038510369363.
- Ghorashi, Halleh. 2002. *Ways to Survive, Battles to Win: Iranian Women Exiles in the Netherlands and United States*. New York: Nova Science Pub Inc.
- İçduygu, Ahmet. 2006. Turkey and International Migration. OECD Sopemi report for Turkey 2005-06. Istanbul. Koç University.
- İçduygu, Ahmet. 2010. Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arkapları: Küreselleşen Dünyada 'Ulus-Devleti İnşa Etmek ve Korumak'. İçinde *Türkiye'ye Uluslararası Göç*, editör Tomas Wilkoszewski ve Barbara Pusch, 17–40. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İçduygu, Ahmet, Sema Erder ve Ömer Faruk Gençkaya. 2009. Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023. Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-ötesi dönüşümlere. SOBAG Proje No: 106K291. Ankara: TÜBİTAK, İçişleri Bakanlığı.
- İçduygu, Ahmet ve Kemal Kirişçi. 2009. Introduction: Turkey's International Migration in Transition. İçinde *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration*

- and Migration in Turkey*, editör Ahmet İçduygu ve Kemal Kirişçi, 1st edition. Şişli, İstanbul: İstanbul Bilgi University Press.
- Kaiser, Bianca. 2010. Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'nin Yabancılar Mevzuatı ve AB Vatandaşı Göçmenlerin Yaşamları Üzerindeki Etkileri. İçinde *Türkiye'ye Uluslararası Göç*, editör Tomas Wilkoszewski ve Barbara Pusch. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kirişçi, Kemal. 1996. Is Turkey Lifting the Geographical Limitation—The November 1994 Regulation on Asylum in Turkey. *International Journal of Refugee Law* 8: 293.
- Kirişçi, Kemal. 2006. A Friendlier Schengen Visa System as a Tool of 'Soft Power': The Experience of Turkey. *European Journal of Migration and Law—EUR J MIGR LAW* 7 (4): 343–67. doi:10.1163/157181605776293219.
- Koser Akcapar, Sebnem. 2010. Re-Thinking Migrants' Networks and Social Capital: A Case Study of Iranians in Turkey. *International Migration* 48: 161–96. doi:10.1111/j.1468-2435.2009.00557.x.
- Küçük Asya Araştırmaları Merkezi. 2014. *Göç—Rumlar'ın Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923)*. İstanbul: İletişim. <http://www.idefix.com/kitap/goc-rumlar-in-anadolu-dan-mecburi-ayrilisi-1919-1923-kolektif/tanim.asp?sid=S5C2CSN3FR5RUQ7NA9XK>.
- McAuliffe, Cameron. 2008. Transnationalism Within: internal diversity in the Iranian diaspora. *Australian Geographer* 39: 63–80. doi:10.1080/00049180701877436.
- Naghdi, Asadulah. 2010. Iranian Diaspora: With Focus on Iranian Immigrants in Sweden. *Asian Social Science* 6 (11): p197. doi:10.5539/ass.v6n11p197.
- Nohl, Arnd-Michael, Karin Schittenhelm, Oliver Schmidtke ve Anja Weiss. 2011. Göç, Kültürel Sermaye ve İşgücü Piyasasına Statü Geçişleri. İçinde *Göç ve Kültürel Sermaye: Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya'da Yüksek Vasıflı Göçmenler*, editör Arnd-Michael Nohl, Karin Schittenhelm, Oliver Schmidtke ve Anja Weiss, çeviren Türkis Noyan. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nohl, Arnd-Michael, 2014. *Work in Transition: Cultural Capital and Highly Skilled Migrants' Passages into the Labour Market*. University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division.
- OECD. 2013. *International Migration Outlook 2013*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. http://www.oecd-ilibrary.org/content/book/migr_outlook-2013-en.
- Özgür, Nurcan. 2012. Modern Türkiye'nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskanlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, 'G' Grubu, Mülteciler, 'Tekne Mültecileri'. İçinde *Küreselleşme Çağında Göç—Kavramlar, Tartışmalar*, editör Gülfer İhlamur-Öner ve Aslı Şirin Öner. İstanbul: İletişim. <http://www.idefix.com/kitap/kuresellesme-caginda-goc-kavramlar-tartismalar-s-gulfer-ihlamur-omer/tanim.asp?sid=TV6A53L583N5YDIG8XOO>.
- Pahlavan, Tschanguiz. 2004. Conflict and Transformation: New Forms of Nation-State Building in Iran, Afghanistan and Tajikistan'. İçinde *Worlds on the Move: Globalisation, Migration and Cultural Security*, editör Jonathan Friedman ve Shalini Randeria. I.B.Tauris.

- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2016), *Yabancıların Çalışma İzinleri 2015*, Ankara.
- T.C. İçişleri Bakanlığı (2016) 2015 Türkiye Göç Raporu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 35, Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı 2015. *Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler için Çekim Merkezi Haline Getirilmesi. Araştırma Projesi Raporu 2936*.
- Tekeli, İl. 1998. *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. İçinde 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, editör Tarih Vakfı, 1–24. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tevfik, İhsan. 2014. *Mübadele. 1923’ten Bugüne Zorunlu Göç*. İstanbul: İnkılap Kitabevi. <http://www.idefix.com/kitap/mubadele-1923ten-bugune-zorunlu-goc-ihsan-tevfik/tanim.asp?sid=GXM1SVDYE1214YBPN110>.
- The Huffington Post*. 2015. *Cameron’s Crackdown On Islamophobia Comes A Little Too Late*. Erişim Ekim 16. http://www.huffingtonpost.co.uk/2015/10/13/hate-crime-islamophobia-david-cameron-home-office_n_8284220.html.
- Toksöz, Gülay. 2006. *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. <http://www.idefix.com/kitap/uluslararasi-emek-gocu-gulay-toksoz/tanim.asp?sid=BMRCEG3A02N2R4YKND0Q>.
- Toksöz, Gülay, Seyhan Erdoğan ve Selmin Kaşka. 2012. *Türkiye’ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları*. International Organization for Migration (IOM). <http://docplayer.biz.tr/97492-Turkiye-ye-duzensiz-emek-gocu-ve-gocmenlerin-isgucu-piyasasindaki-durumlari.html>.